NEVZUHUR

Edebiyat - Kültür - Sanat

Sayı : 28
TEMMUZ - 2012

AKÇAY SU KEMERİ - ANTALYA

İki katlı olarak görülen, tek kemer.

NEVZUHUR

Edebiyat - Kültür - Sanat

Sayı : 28 TEMMUZ - 2012

SAHİBİ :
MUSTAFA AKBABA

GENEL YAYIN YÖNETMENİ :
ALİ DEMİREL

YAYIN KURULU :
BEKİR KARA
HASAN TÜLKAY
MEHMET ERÇİN

ADRES :
Atatürk Cd. 1306 Sk.
Akbaba Apt. No.: 1/2 ANTALYA

TLF.: 0 (242) 241 80 62 - 63

BELGEGEÇER : 0 (242) 241 41 74

e-posta: alidemirel47@hotmail.com

ISSN : 1308 - 1403

BASIM YERİ :
TUNAHAN OFSET MATBAACILIK
Tel : 0 (242) 248 90 88
e-mail: tunahanofset@hotmail.com
Sinan Mh. Atatürk Cd.1254 Sk.
Rıfat Türkcan Psj. No.:14 / 7 ANTALYA

YAYIN TÜRÜ:
Yerel - Süreli
İki ayda bir yayımlanır.

NEVZUHUR'da yayınlanan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

NEVZUHUR'da yayınlanan eserlere telif hakkı ödenmez.

NEVZUHUR
Bir kültür hizmeti olup, para ile satılmaz.

NEVZUHUR'da
Yayınlanan bütün yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilen yazıların yayınlanması, Yayın Kurulu'nun kararına bağlıdır. Yazılar yayınlanmasa da iade edilmez.

BU SAYIDA

AVRASYA'DA RUNİK YAZI

M.TURGAY KÜRÜM

✸

ADALAR DENİZİNDE DÖRT GÜN DÖRT GECE

MUSTAFA AKBABA

✸

MEDENİYETİN OMURİLİĞİNDE SU VARDIR

ANDAÇ

✸

HAÇLI SEFERİ DEVAM EDİYOR

ALİ DEMİREL

✸

DERGİLER DERYÂSINDAN - 17
TÜRKİYE İLE ATAYURTLARI ARASINDA KÜLTÜR KÖPRÜLERİ: KARDEŞ DERGİLER - 4 -

OĞUZ ÇETİNOĞLU - MEHMET ŞADİ POLAT

OKUYUCU İLE SOHBET

Değerli NEVZUHUR dostları;

28. sayımızla sizlere merhaba demenin kıvancını yaşıyoruz. Bu sıcak temmuz günlerinde NEVZUHUR'la içinize bir ferahlık verebilirsek kendimizi mutlu addedeceğiz.

Geçen sayımızda ilk bölümünü verdiğimiz ve ilginizi fazlasıyla çekmiş olduğuna inandığımız, araştırmacı M.Turgay KÜRÜM'ün yazısı; *AVRASYA'DA RUNİK YAZI* başlığı altında devam ediyor. Yazının bu bölümünü de merakla okuyacağınızdan hiç şüphemiz yok.

MUSTAFA AKBABA; bu yıl Mayıs ayı başında yapmış olduğu seyahatinin ayrıntılarını *ADALAR DENİZİNDE DÖRT GÜN DÖRT GECE* başlığı altında sunuyor. Adalara, sanki oraları fethetmek heyecanıyla yola çıkıyor; ama oraların zamanında ataları tarafından fethedildiği bilincini pekiştirerek geri dönüyor... Bütün yolculuklarını; "gezmek" için değil de "görmek" için yapan AKBABA, bakalım bu seyahatinde neleri görmüş, neleri değerlendirmiş.

ANDAÇ; *MEDENİYETİN OMURİLİĞİNDE SU VARDIR* başlığını kullandığı yazısında medeniyetimizin derinliklerine su gibi akmış. Okuyunca sizler de o akıntıya kapılacaksınız.

ALİ DEMİREL ; "Haçlı Zihniyeti'ni" konu alan yazısını sürdürüyor. Bu konu ciltler dolusu yazılsa bitmez ama DEMİREL çok kısa bir özetle bu zihniyetin tehlikesine ve bitmeyecek saldırılarına dikkatleri çekmek istiyor. İnsanlarımıza onları tanıtmak için, haçlı seferlerinde asıl dikkate alınması gereken olayları kısaca göz önüne seriyor. Konunun bu bölümü, *HAÇLI SEFERLERİ DEVAM EDİYOR* başlığını taşıyor.

OĞUZ ÇETİNOĞLU ve MEHMET ŞADİ POLAT tarafından titizlikle hazırlanan ve DERGİLER DERYÂSINDAN üst başlığı ile sürdürdüğümüz yazı serimizin; *KARDEŞ DERGİLER 4. BÖLÜM*'ün devamını da ilgiyle okuyacağınızı biliyoruz. Kültür zincirinin halkaları olan dergilerin önemi elbette inkâr edilemez.

Eylül 2012 Sayımızda buluşmak dileğiyle hoşçakalın.

www.mustafaakbaba.com adresinden menüdeki *NEVZUHUR* link'ine tıklayarak bütün arşivimize ulaşabilirsiniz.

NEVZUHUR

AVRASYA'DA RUNİK YAZI

M. TURGAY KRÜM

turgay@antalyaonline.net

Giriş

Runik yazıyı Avrasya'da ilk kullananların, Asur – Babil çivi yazılarında "İşkuzai" veya " Aşguzai", Bizans ve Roma tarihçilerinin "İskit" (Scyth), Arap tarihçilerinin ve Perslerin "Saka", Çin tarihçilerinin "Soko a" diye adlandırdığı devletin olduğunu, Tarih ve Arkeoloji bilimi bize göstermektedir. İskit devletinin tarih sahnesinden silinmesinden sonra, Avrasya'da sırasıyla Sarmatlar (Sauromatae), Gotlar, Hunlar, Avarlar, Göktürkler, Bulgarlar, Hazarlar, Ruslar tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Büyük bölümü bu günkü Ukrayna, Bağımsız Devletler Topluluğuna bağlı olan özerk Cumhuriyetler ve Kazakistan sınırları içinde kalan bu bölgelerde, Çarlık ve Sovyet döneminde yapılan Arkeolojik çalışmalar, malum politik nedenlerle, bilimsel platformlara gerektiği şekilde yansımamıştır. Öncelikle şunu belirtelim ki, Tarihte yok olanlar devletlerdir. Halklar ise ya yeni bir devlet kurar, ya da başka bir devletin egemenliği altında yaşamlarını sürdürürler. Başka bir devletin egemenliğine giren halklar ise zaman içerisinde , kültürlerinin gücü nispetinde, ya yapılarını korurlar, ya asimile olup egemen halka karışırlar, ya da birlikte oldukları halkın kültürel yapısını da etkileyerek, yeni bir kültür ve halkı meydana getirirler.

Avrasya coğrafyasının önemi

Doğuda , Ural dağları ve Altay Bozkırlarından başlayıp, Batıda Tuna Nehri ve Karpat Dağlarına, Güneyde Hazar Denizinin kuzeyi, Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzey kıyıları boyunca devam eden, Kuzeyde Baltık Denizine kadar uzanan bölgenin önemi, hiç şüphe yoktur ki İpek Yolunun kuzey kısmını kontrol edebilmesinden kaynaklanmaktadır.

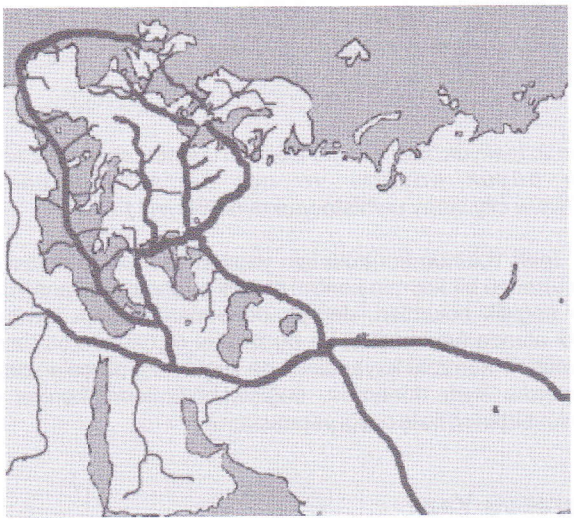

Resim 1: İpek Yolunun izlediği güzergah.

Bilindiği gibi İpek yolu,Çin den başlayıp İngiltere'de biten en eski ticaret yoludur.Çin de üretilen ipek ve baharat, Çin'in kuzeyindeki bölgelerde üretilen madenler ve değerli taşlar Hindistan'da üretilen baharat ve tekstil ürünleri, bu yolun geçtiği diğer ülkelerde üretilen kürk, tahıl, yağ ve şarap, bal gibi diğer ürünlerle birlikte Avrupa'ya İpek yolu ve buna bağlı ticaret yollarıyla ulaşmaktadır. İpek Yolu, Hazar Denizine geldiğinde iki kola ayrılır. Bir kol Hazar Denizi'nin güneyinden Orta Doğu ve Arap Yarımadasına, oradan kara ve deniz yoluyla Mısır, Kuzey Afrika ülkeleri, gemilerle Akdeniz'e kıyısı olan Anadolu, Bizans ve diğer Avrupa ülkelerine ulaşır. İlk başlarda uzun süre bu yol kullanılmıştır. Bugün İpek Yolu denince de akla bu güzergâh gelir. Diğer kol ise Hazar Denizi'nin kuzeyinden Avrasya'ya , gemilerle Karadeniz'e kıyısı olan Anadolu kentlerine, Bizans'a , Tuna Nehri ve kolları vasıtasıyla Orta Avrupa'ya, Volga , Don ve Dinyeper nehirleri ve bu nehirlere

bağlı su yolları vasıtasıyla Baltık Denizine, oradan da İskandinav ülkelerine , Kuzey Avrupa ülkelerine ve İngiltere'ye kadar ulaşır. Bu yol daha geç dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır. İklimin ve tabiat koşullarının zorluğunun bunda payı fazladır. Avrupa'nın güney kıyılarının dağlık olması (Pirene , Alpler ve Balkan dağları), Akdeniz yoluyla gelen ticaret mallarının orta ve kuzey Avrupa'ya geçmesinde önemli engel teşkil etmektedir. Bu nedenle Hazar Denizinin kuzeyinden geçen ve Avrupa'daki su yolları ile, Baltık ve Kuzey denizini kullanan ticaret yolu , orta ve kuzey Avrupa ülkeleri için daha fazla önem taşımaktadır.

Resim 2: İpekyolu'nun Avrupa Bölümü (Harita, aşağıdaki adreste daha büyük boyutta ve net olarak incelenebilir. http://www.city.sumy.ua/history/ukraine/6!.html *)*

Tarih, İpek Yolunun kontrolü için yapılan savaşlarla doludur. Bu yolun tümünü bir kavmin kontrol etmesi şüphesiz imkansızdır. Bu yolun değişik bölümleri, değişik dönemlerde, farklı kavimlerce kontrol altında tutulmuştur. Ve bu kontrol ölçüsünde bu kavimler büyümüş ve kontrolü kaybedince de küçülmüş, parçalanmış, yok olmuşlardır. Aynı dönemde, değişik bölümlerini kontrol eden kavimler birbirleri ile iş birliği yapmışlardır.

Ticaret ve Yazı.

Eski dönemlerde başlıca dört ekonomik faaliyetten bahsedebiliriz.
-Tarım,
-Hayvancılık,
-Zanaatkarlık (Demir, tekstil, ahşap, Taş işlemeciliği, vs),
-Ticaret.
Yazı bilmeden ticaret dışındaki faaliyetleri yürütebilirsiniz. Ancak yazı bilmeden ticaret yapamazsınız. Alınıp verilen malların dökümünden, yapılan ahitleşmelere kadar, yazı, ticaretin her safhasında gerekli olmuştur. Bulunan en eski yazıtların ticaret anlaşmaları olduğu bu gerçeği kanıtlar. Ticaret yapmak istediğiniz bir toplum, yazıyı bilmiyorsa önce yazıyı öğretmelisiniz. Dünyanın en eski ve en büyük ticaret yolu kuşkusuz İpek Yoludur . İpek yolunun Orta Asya bölümü, uzun yıllar değişik Türkçe konuşan kavimlerinin kontrolü altında kalmış ve bizzat ticareti de Türkçe konuşan kavimler yapmıştır. Hun İmparatoru. Atilla'nın, Roma ve Bizanslılarla, savaş sonrası yaptığı her anlaşmanın değişmez maddesi, Hunlu tüccarlara Roma ve Bizans şehirlerinde imtiyazlı ticaret yapma hakkıdır. (Prof. Şerif Baştav – Büyük Hun Kağanı Atilla- Kültür Bak. Yayını No:2077 Ankara 1998) Uzun yıllar İpek yolunun Hazar denizinin güneyinden geçen güzergâhı kullanılmıştır. Bu güzergâhta kullanılan en önemli yazı da şüphesiz Runik diye adlandırılan ve bu yazıdan türetilmiş yazılardır. Kavimler, İpek Yolu vasıtasıyla, malları aldıkları doğularındaki ülkelerden öğrendikleri yazı ve alfabeyi kendi dillerine adapte ederek kullanmışlar kendi alfabelerini oluşturmuşlar, malları sattıkları batılarındaki ülkelere de yazıyı ve alfabeyi öğretmişler.

Fenikeli tüccarlar Runik yazının Avrupa'da yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Malları temin ettikleri doğularındaki toplumlardan öğrenip kendi dillerine uyarladıkları Runik alfabeyi, sırasıyla önce Anadolu'daki Likyalılara ve Firigyalılara öğretmişlerdir. Anadolu'dan İtalya'ya geçen Etrüskler, Runik yazınının Avrupa'ya yayılmasına neden olmuşlardır. Greek kavimlerinin Anadolu'da Firig ve Lidyalılardan öğrendikleri ve kendi dillerine adapte ettikleri Runik yazı Roma İmparatorluğu döneminde latin alfabesi olarak Tarih sahnesine çıkmıştır.

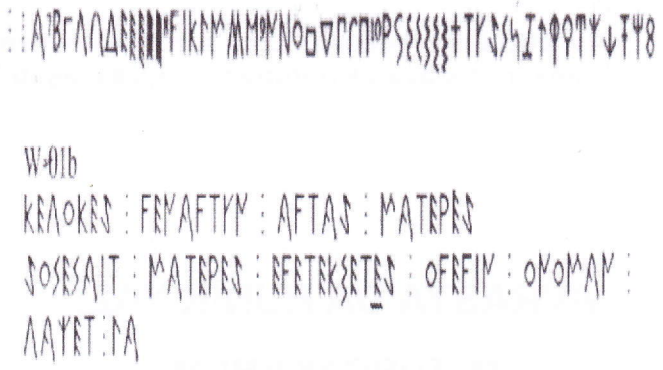

Resim 3: Antalya Elmalı timülüsünden çıkan eski Frig yazısında kullanılan Runik semboller ve yazıya bir örnek (Antalya müzesi)

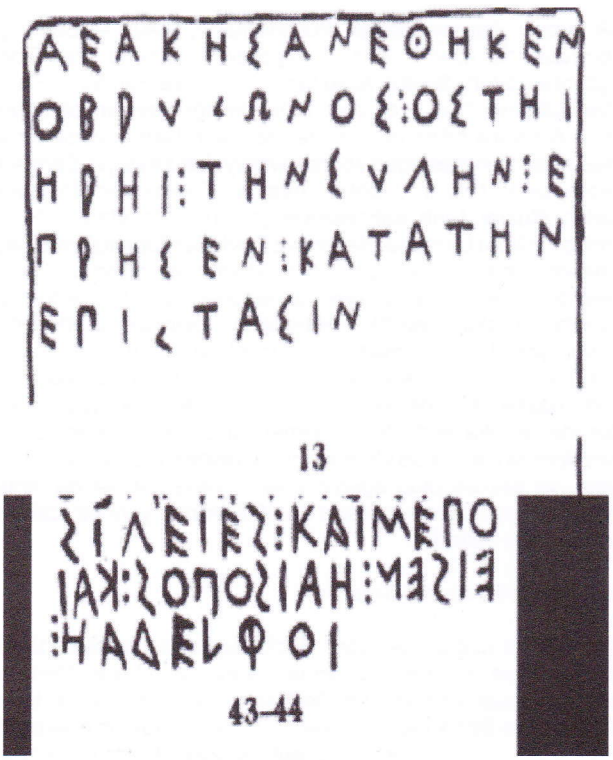

Resim 4: Arkaik Grek diye tanımlanan yazıtlarından bazılarında kullanılan Runik semboller ve yazıt örnekleri.
(L. H Jeffery, The Local Scripts of Archaic Greece, Oxford 1961-1969)

Gerek Eski Frigçe gerekse de Arkaik Grekçe olarak sınıflandırılan yazıtlarda, Göktürk yazıtlarındaki gibi kelime ayıracı iki veya üç nokta üst üste şeklinde kullanılmış. Semboller de büyük oranda benzemektedir. Arap yarımadasında yaşayan kavimler de Runik yazıyı kendi dillerine adapte etmişlerdir.

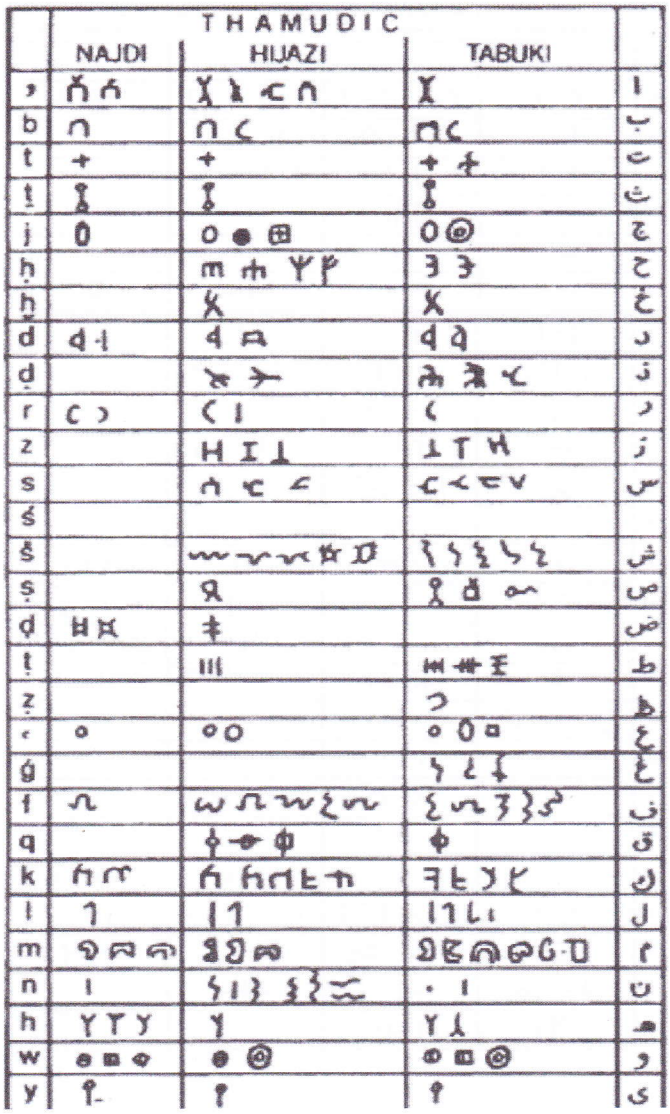

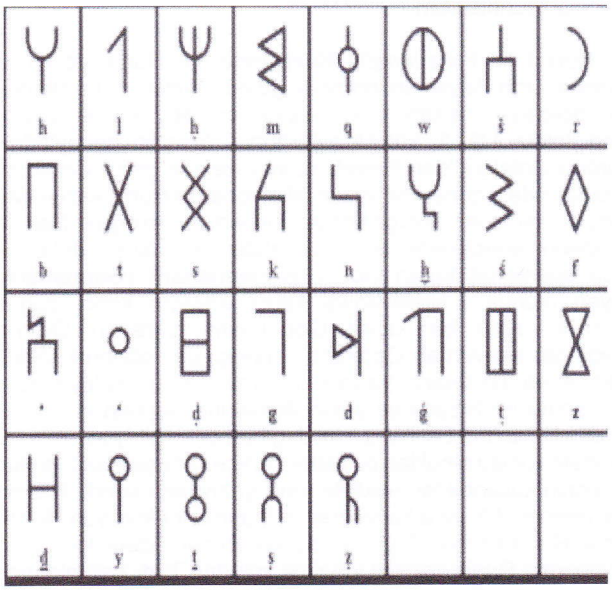

Resim 5: Arap yarımadasında bulunan yazıtlarda kullanılan Runik semboller.
www.ancientscripts.com

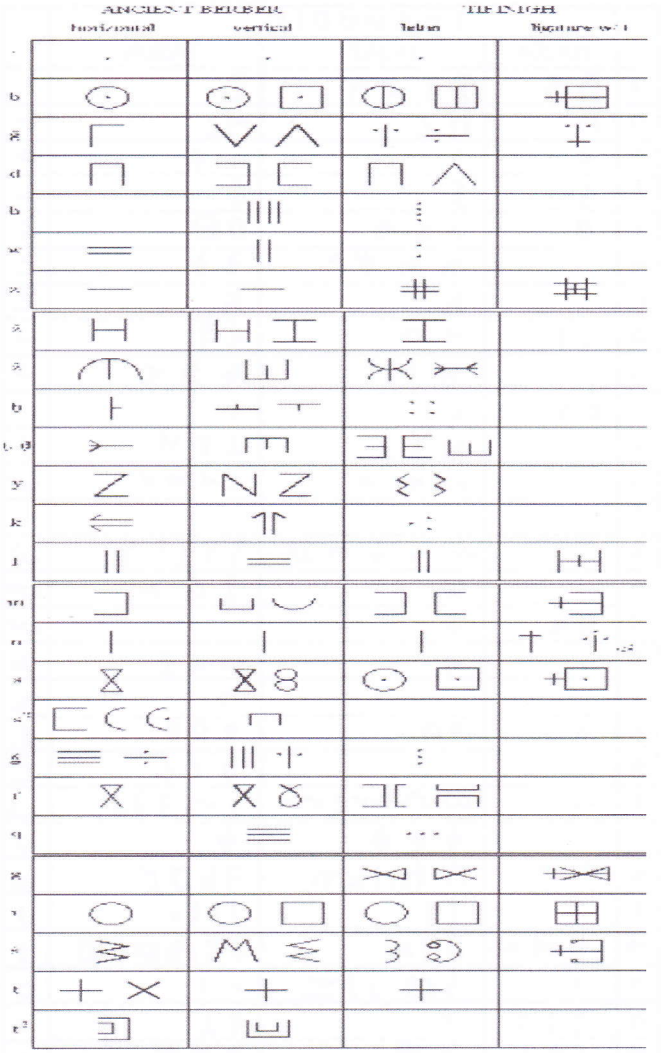

Resim 6: Kuzey Afrika'da yaşayan Berberi kabileleri (Ticaretle uğraşanları) de bir dönem Runik yazıyı kullanmışlardır. www.ancientscripts.com

Hazar Denizi ve Karadeniz'in Kuzeyinde ise Runik yazıyı ilk kullananlar Orta Asya'dan bölgeye gelen İskitlerdir. İskitlerden sonra bölgeye hakim olan kavimler de Runik yazıyı kullanmışlardır. İ.S. 1. yüzyılda Bugünkü İsveç'in güneyindeki anayurtları Gotaland'dan Karadeniz'in kuzeyine gelen Gotlar da (Anayurtlarında o dönemde yazıyı bilmiyorlardı) Runik yazıyı İskit ve komşusu oldukları Türkçe konuşan kavimlerden öğrendiler. Ve kendi dillerine adapte edip, kendi yazı sistemlerini oluşturdular.
Kırımda egemenlik kuran Got Kralı Hermanarik (Germanarik) Hıristiyan olunca , Hristiyanlığı kabul etmeyip kendi pagan inancını koruyan bir kısım Got kavmi, (kralları Odin'in önderliğinde) anayurtları Gotaland'a (İsveç) geri dönerek Viking krallığını kurar. İskandinavya'ya Runik yazı da bu vesileyle gelir. Gotlar, Roma ve Bizans ile yakın ilişkilerine rağmen Hıristiyan kavimlerin kullandığı Latin yazısını değil kendileri gibi pagan inancındaki komşu oldukları bir kısmı Türkçe konuşan İskit ve Hun Kavimlerinin kullandıkları şekliyle runik yazıyı alıp kendi dillerine adapte ederler. 10. yy a kadar pagan inançlarını koruyan Nordik toplumlar Runik yazıyı 17. yy a kadar kullanırlar. Özetle İpek yolu, aynı zamanda Runik yazının yayılma yoludur. Türk kavimlerinde bilinen en meşhur Runik yazılar kuşkusuz Orhun ve Yenisey yazıtlarıdır. Edebi ve sistematik olarak 6.yy da en mükemmel haliyle kullanılan Göktürk Runik yazısı, bugün Türkçe dediğimiz dili kullanan kavimlerin binlerce yıl süren resim-piktogram- tamga aşamalarından geçerek Orhun ve Yenisey'deki seviyesine ulaşmıştır.

Resim 7: Orhun –Yenisey Göktürk Runik yazısından örnekler. 6.yy

Son yapılan arkeolojik kazılar, Runik yazının Orta Asya'da binlerce yıldan beri evrimini yaşayıp kullanıldığına dair bize bulgular vermektedir.

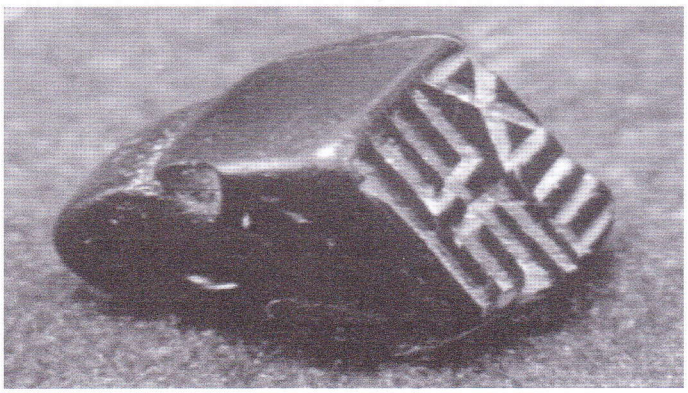

Resim 8: Türkmenistan'da , Anau antik kentinde kazılardan çıkan yaklaşık 4300 (İ.Ö.2300) yıllık Runik mühür. www.upenn.edu/museum/News/hiebert-seal.html

Resim 9: Bugünkü Pakistan'da, eski yerleşim şehri Harappa'da bulunan Yaklaşık 5500 yıllık (İ.Ö. 3500) Runik yazı.
news.bbc.co.uk/hi/english/sci/tech/newsid_334000/334517.stm

Uzmanlara göre :
"5500 yıllık olabilir ... Pakistan kazılarından çıkarılan, bilinen ilk yazılı örnek ..... Çömlek üzerine yazılmış bilinen diğer yazılardan daha eski .... Sümer ve Mezopotamya yazıtlarıyla aynı veya az eski döneme ait olabilir.... Ancak bazı önemli problemler var, bu semboller İndüs dilinde ne anlama geliyor, kimse bilmiyor.....Harrappa (çok önceleri bulunan, Rosetta taşı) ***yazıtlarıyla benzerlik göstermiyor.....Bu keşif, yazının orijini konusundaki tartışmalara yeni bir konu ekleyecektir.....Bu yazı, muhtemelen İsa dan önce 3500 ile 3100 yılları arasında, en az, Mısır- Mezopotamya ve Harrapp bölgelerindeki kadar, bağımsız gelişmiş bir yazıdır, diyebiliriz. "***
Bu yazı üzerinde, Göktürk alfabesi ve yazı sistemini kullanarak yaptığım okuma denemesi ;Sağdan sola okunuşu; "İnil Gök (Kök) alan", anlamı; "Gökten ineni alan",

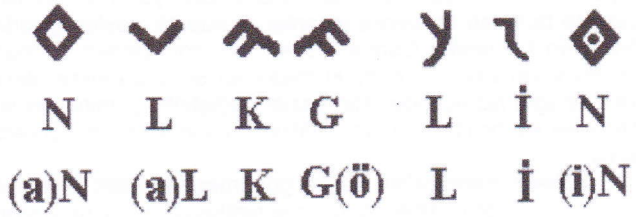

yani "kuş satın alan" dır.

Muhtemelen Türkçe bilmeyen ve kuş alım satımıyla uğraşan bir Harappa'lı tüccar tarafından, kendini Türk toplumlarında tanıtmak amacıyla, Türkçe bilen birine yaptırılmış olabilir. Türk toplumlarıyla karşılaştığında bu yazıyı gösterdiğinde, kendisini Kuş pazarına veya satıcılarına götürüyorlardı herhalde. Gök veya Kök kelimesindeki sembol "K" nın simetrisi de olabilir. Bu durumda ortaya kuş şeklinde bir piktogram çıkar ki, bu da okuma bilmese bile kişinin "kuş" aradığını karşıdakinin anlamasına yardımcı olur.
Bugün hala Pakistan ve Afganistan'ın kuzeyi ile Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan da, av için, Doğan, Atmaca, Şahin, Kartal gibi vahşi hayvanlar evcilleştirilmekte, bu hayvanlara Arap şeyhleri oldukça yüksek meblağlar ödemektedirler. Harappa da bu bölgeye çok yakın, eski bir ticaret şehridir. Ayrıca eski Çin kaynaklarında bazı Türk kabilelerinin papağan besledikleri belirtilmektedir. Runik yazıyı kullanan tüm diğer kavimler, alfabelerinde sembolleri seslerle eşleştirirken, Göktürk yazıtlarında görüldüğü gibi, sembollerin hecelerle eşleştirilmesinin yanı sıra, sembollerin, piktogram ve damgalara uygun seçilmesi de - (e)B =ev, (a)T= at, (o)K=ok vs. – runik yazının mucidinin, bugün Türkçe dediğimiz dili kullanan kavimler olduğunu bize işaret etmektedir.

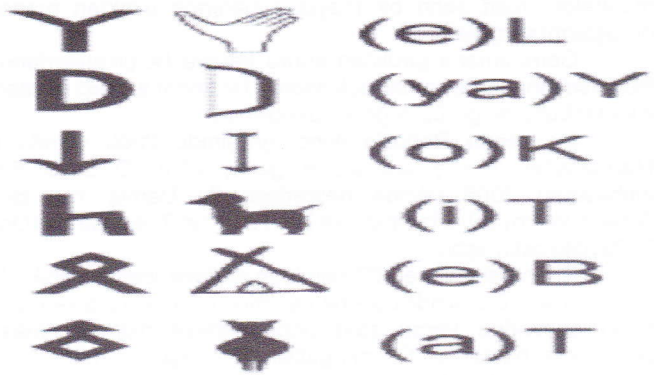

Göktürk'lerden sonra Türkler gene Runik yazının geliştirilmesi sonucu oluşmuş olan Sogd ve Uygur alfabelerini yaygın şekilde kullanmışlardır.

(devamı gelecek sayıda)

ADALAR DENİZİNDE DÖRT GÜN DÖRT GECE

MUSTAFA AKBABA

NEVZUHUR'un 26. sayısında ADALAR başlığını taşıyan yazımın sonunu; " Sahil insanı olduğumdan mıdır bilmem, adalara karşı ayrı bir ilgi duyuyorum. Belki bunda, babam tarafımın Giritli olmasının da büyük payı vardır. Çok arzu etmeme rağmen Girit'i görmek bu güne kadar kısmet olmadı. Oradaki ecdat izlerini de gezip görmek istiyorum. İstiyorum ama oradan da büyük bir üzüntüyle döneceğimi adım gibi biliyorum." Cümleleriyle tamamlamıştım.

Nisan ayı içerisinde önüme konan; Kuşadası'ndan başlayıp Patmos, Rodos, Girit, Santorini, Pire/Atina ve Mikanos'u içerisine alan, Adalar Deniz'inde ki dört gün dört gece sürecek seyahat programında özellikle Girit'in bulunması, bu seyahate gitmem için önemli bir sebepti.

Bunu fırsat bilip bu seyahate çıkmaya niyet kurduk. Cenab-ı Allah da nasip etmiş ki 1 Mayıs 2012 Salı günü saat 12:00' de Kuşadası'ndan başlayan gemi yolculuğumuz, 5. günün sabahında saat 7:00 da yine Kuşadası'nda nihayetlendi.

Tur operatörleri bu veya benzeri güzergâhlarda yapılan seyahatlere "Yunan Adaları Gezisi" adını verseler de ben buna; "Adalar Deniz'inde Seyahat" demeyi tercih ediyorum.

***

Bu seyahatle ilgili intibâlarımı kaleme almayı düşündüğümde, uğradığımız bütün limanlar hakkında sırasıyla kısa da olsa bir şeyler yazmayı plânlamıştım. Fakat yazının uzayacağı ve okuyucusunu sıkabileceği endişesi ile; Patmos, Santorini, Pire/Atina ve Mikanos'u yazının dışında tutmaya karar verdim. Bununla birlikte Pire/Atina'yı bir kenarda bırakıp Patmos, Santorini ve Mikanos Adalarının ortak özelliklerinden sadece birkaç cümle söyleyecek olursak; genelde yazlık olarak kullanılan bir veya iki katlı mavi çerçeveli beyaz evlerin oluşturduğu dar sokaklar, hediyelik eşya satan çok sayıda dükkân, cafe, bar ve küçük de olsa bol miktarda kilise... özellikle yaz aylarında hareketli olan bu adalarda, bu kadar çok kilisenin olması dikkat çekici. Türkiye'de çok cami yapılıyor diyenlerin kulakları çınlasın.

***

Deniz yolculuklarında; limana yaklaşırken geminin burnunda (pruvasında), limandan uzaklaşırken de geminin kıçında (pupasında) bulunup video kamera ve fotoğraf çekimleri yapmağa gayret ederim. 2 Mayıs 2012 tarihinde Çarşamba günü sabahı saat 7:00'ye doğru Rodos'a yaklaşırken de geminin burnunda idim. İbrahim Paşa Camii ve Süleymaniye Camii'nin

minareleri, hafif serin bir mayıs sabahında uzaktan mahzun duruşlarını sergiliyorlardı.

Gemi limana girdikten sonra karaya ilk çıkanlardandık. Böyle seyahatlerde zaman çok önemli. Ne kadar aceleci olursanız o kadar fazla yer görüp değerlendirebilirsiniz.

Bu benim Rodos'a ikinci gelişimdi. 2000 yılında da Marmaris'ten birkaç günlüğüne gitmiş idim. O seyahatteki intibalarımı 2005 yılında neşredilen İki Damla Yaş Biraz Tebessüm unvanlı kitabımda ve Nevzuhur'un 7. sayısında (Ocak 2009) dile getirmiştim.

Rodos'ta bulunan 27 camiden sadece ibadete açık olan İbrahim Paşa Camii'nde öğle namazımı eda etmeyi plânlamıştım. Ezan saatinden yarım saat önce camiye gidip açılmasını beklemeye başladım. Önceki gidişimde tanıştığım müftü İsmail Çakıroğlu ile tekrar karşılaşmayı umuyordum (Rodos'ta müftülük müessesesi bulunmuyor. Ancak İsmail Bey, Yunan Hükümetince atanmış resmi din görevlisi olduğu için kendisini Müftü olarak telâkki ediyordu.) ezan saatine 10 dakika kala camiyi bizim yaşlarda bir başka kimse açtı. Yaklaşıp selâmlaştım, kendimi tanıttım. Onun da ismi Mustafa imiş, yani adaşmışız. İsmail Bey 15 gün kadar önce görev süresi bittiği için memleketi Gümülcine'ye dönmüş. Cami ile Mustafa Bey ilgileniyor, müezzinlik görevini de yürütüyormuş. İmamet görevini ise şu anda vekâleten genç bir arkadaş sürdürmekte.

İlk gidişimde öğle namazını İsmail Bey ile birlikte iki kişi olarak edâ etmiştik. Bu defa cemaat 7-8 kişi kadar oldu. Bu benim için mutluluk veren bir durumdu. Ancak minareden ezan okutturmama despotluğu halen devam etmekteydi. Müslümanlara namaz vakitleri minareden alenen ilân edilemiyor, cami içerisinde yüksek olmayan bir sesle icra ediliyor.

Namazdan sonra cemaatle biraz daha sohbet edip vedalaştık.

2000 yılında restorasyon çalışmaları sürdürülen Süleymaniye Camii'nin yapımı tamamlanmış. Fakat kapısındaki kilitten dolayı içini görme şansına sahip değilsiniz.

Osmanlı Mühürlü Süleymaniye Medresesi'nin restorasyonu hâlen devam etmekte ama şu anda bir faaliyet de yok.

İçinde eski kitapların bulunduğu 1796 tarihli Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesine tekrar uğradım. Güller açmış avlusuna girince sizi bambaşka bir duygu sarıp sarmalıyor. Bu avluda bir de sarnıç var. Avlunun sağında ve solunda bulunan iki Osmanlı Evi adeta ortada bulunan kütüphane binasının muhafızlığını yapıyor. İşlemeli ahşap kapısından binanın içine girdiğinizde ise kulağınıza gelen ney sesi sizi ayrı dünyalara alıp götürüyor. Binanın içi iki bölüm halinde. Ön bölümünde cam vitrinler içinde eski kitaplardan örnekler sergileniyor. Yine ahşap ikinci bir kapıyla arka bölüme geçiliyor ama kapısı kilitli olduğu için giremiyorsunuz. İç kapının sağında ve solunda bulunan pencerelerden içerideki raflarda sıralı duran, sayıları oldukça fazla eski kitapları görebiliyorsunuz. Bu kütüphane, kütüphaneden çok bir müze özelliği gösteriyor.

Yolumu, içerisinde Türklerin resmi ve dini nikâhlarının yapıldığı, III. Mustafa Han tarafından yaptırılmış olan Sultan Mustafa Camii'ne de düşürdüm. Kapısı kapalıydı. Kaidesinden yukarısı yıkılmış olan minaresi ve önündeki bütün özelliğini yitirmiş şadırvanıyla bana Türkçe olarak bir şeyler fısıldıyordu.

Hasılı kelâm, Rodos'ta zamanı mümkün olduğunca değerlendirmeye çalıştım. Gemiye döndüğümde yorgun ve karmaşık duygular içerisindeydim.

***

Perşembe sabahı saat 7:00' ye doğru yine geminin burnunda idim. Girit'in Kandiye Şehrine yaklaşıyorduk. Zirvelerinde karlar olan yüksek dağlarıyla ata toprağı karşımdaydı. Hemen video kameramla görüntü almaya başladım.

Hanya ve Resmo Kalelerinin alınmasından sonra 6 Eylül 1669 da Kandiye Kalesi'nin teslim alınmasıyla yaklaşık 25 sene Osmanlı Devleti'ni uğraştıran Girit meselesi son bulmuştu. Hakimiyet kurduğu topraklarda cebir ve güç kullanmadan, onları Allah'ın birer emaneti sayıp himaye eden Osmanlı, Venedik'e kıyasla dini inançlara son derece fazla müsamaha göstermesi ve vergilendirme konusunda çok çok daha insaflı olmasından dolayı, ada halkı açısından kurtarıcı olarak kabul edilmiş ve fethin hemen ardından Girit yerli halkı arasında bir ihtida dönemi yaşanmıştı.

Ada'ya olan Türk göçleri ile Ada halkı arasında zaman içinde özgün bir kültür gelişmişti. Girit Türkleri; Osmanlı Devleti'ne ve Anadolu'ya geri göçten sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne yönetim, edebiyat, bilim, eğitim alanlarında önemli katkılarda bulunmuşlardı.

Büyük mücadelelerle alınan ve 250 yıl gibi bir zaman diliminde Osmanlı hakimiyetinde kalan bu ada ne yazık ki her zaman olduğu gibi, Haçlı ittifakının oldu bittiye getirmesiyle avuçlarımızın arasından kayıp gitmişti. 30 Mayıs 1913'de Londra'da ve 10 Ağustos 1913'de Bükreş'te yapılan antlaşmalar ile Yunanistan'a ilhâkı gerçekleşmişti.

Bütün bunlar, kamera kaydı yaparken aklımdan yıldırım hızıyla geçiyordu.

Yaptığımız kahvaltının ardından kendimizi erkenden Kandiye caddelerine bıraktık.

Kandiye; modern mimarisi ve yüksek olmayan binalarıyla güzel bir şehir. Kent meydanında, Girit'in bu günkü kaderi için önemli rol oynamış olan Venizelos'un heykeli var. Çarşı içerisindeki tipik kahvehaneler dikkat çekiyor.

Çarşıda dolaşırken bir dükkân önündeki tezgâhta gözümüze bir şeyler takıldı. Hatıra olması adına alalım istedik. Sahibi nereli olduğumuzu sordu. Türk olduğumuzu söyleyince beni dükkânın içerisine davet etti ve masasının üzerinde asılı duran küçük bir Türk Bayrağı'nı gösterdi. Kendisine memnuniyetimi ifade etmeye çalıştım. Arkadan da çat pat kullandığı bir Türkçe ile; "Benim anneanne İzmir Urla" dedi. Ne demek istediğini anlamıştık. Ben de ona, onun anlayabileceği bir Türkçe ile; "Benim dedem ve babaannem Girit" dedim. Gözlerinin içi parladı. O esnada aldığımız şeylerin ödemesini yapıyordum ki daha önce etiket fiyatı üzerinden ikrâm yapmış olduğu halde, eli ile boş ver manasına gelen bir işaretle küsuratları da almadı.

Kandiye'yi dolaşırken Girit'e has meşhur Girit böreklerinden de yemeyi ihmal etmedik.

Şehrin, gezip görebildiğim yerlerinde çok fazla Osmanlı izine rastlayamadım. Sebil olarak yapılmış olduğunu tahmin ettiğim küçük bir Osmanlı yapısı bu gün çay ocağı olarak hizmet veriyor. Kapısının üstündeki alın yazısı çok şükür ki duruyor. Etrafında bulunan masalara insanlar oturup bir şeyler içiyorlar. Gördüğüm bir başka Osmanlı eseri ise; son zaman Osmanlı Mimarisini yansıtan bir cami ki maalesef şu anda kilise olarak Hıristiyanlığın hizmetinde. Alın yazısı değiştirilmiş, minaresi yok edilmiş tek kubbeli bu caminin, hilâlinin bulunması gerektiği yerde haç var.

Elbette Kandiye'nin başka görülmesi gereken yerleri de vardı. Belki oralarda da ecdat izlerine rastlayabilirdim. Ama sınırlı bir zamanda bu kadarı olabildi. Bir başka zamanda Girit'e 3-4 günlüğüne gidip Kandiye'yi daha teferruatlı dolaşmak, 5 km kadar güneyinde bulunan Knossos Antik Kentini gezmek, sonra da Kandiye'den adanın batı ucuna doğru gidip Resmo, Suda Limanı ve Hanya'yı da görmek gerekir diye düşünüyorum.

Türkçemizde; "Hanya'yı – Konya'yı görürsün" diye bir deyimimiz vardır. Bu deyimin doğuş hikâyesini şöyle anlatırlar:

Bir yer fethedildiği zaman, orada Türk ve İslâm hâkimiyetinin kâim kılınması için Anadolu'dan insanlar gönderilirdi. Girit alındığı zaman da Konya bölgesinden insanlar gönderilmek istenmiş. Onlara; "Sizi Hanya'ya gönderelim" demişler. Onlar da; "Hanya nasıl bir yer" diye sual edince; " Ha Hanya, ha Konya" diye cevap almışlar. Kabul edenler toparlanıp önce bir liman şehrine götürülmüş, oradan da gemiye bindirilerek Girit'e sevk edilmişler. Gemi hareket ettikten sonra geride kalanlar; "Siz Hanya'yı – Konya'yı görürsünüz" demişler. Böylece bir deyim haline gelen bu söz, o günden bu güne söylenip durmakta.

Dedemi görmedim. Ben dünyaya gelmezden önce vefat etmiş. Fakat evlatlarına, köklerinin Konya'dan olduğunu söylermiş. Sizin anlayacağınız benim soy büyüklerim de; "Hanya'yı – Konya'yı" görenlerden. Belki onlar bu muhaceretin öneminin farkında değillerdi ama, üstlenmiş oldukları bu misyondan dolayı onlarla her zaman iftihar ediyorum.

MEDENİYETİN OMURİLİĞİNDE SU VARDIR

ANDAÇ

Türk Tarihi ve Medeniyetleri zamanın derinliklerinde, tarihin tozlu sayfaları arasında kalmış olsalar da, atalarımızın hâlâ yaşayan izlerine dokunduğumuzda; taşınması gereken bu bilgilerin geleceğe, doğru ve eksiksiz aktarılması gerektiğine inanır, onların unutulmayacağına olan inancımı korumak isterim. Bahsedeceğimiz konu da onlardan biridir.

Yağmur yüklü bulutlarla alçalan gökyüzünün yolunu, kurak topraklardan önce dağlar gözlemiştir. Özlem dolu uzanan ellerin çağrısını duyarak, suyun getirdiği haberleri damla damla toprak ananın kollarında taşıyıp insana ulaştırmasının hikâyesinden bahsedeceğim.

İnsan nerede yaşamışsa, ya da bir kent kurmuşsa orada su vardır ya da Şirin'i için dağları delen Ferhat misali Su'yu getirmiştir. Türkler tarih boyunca, hemen her devirde, görünmez bir kuşatma ve yıpratma altında olmuşlardır. Bunun bilincinde olarak ve suyun önemini bilerek, kuşatmanın içinde gedikler açmasını da bilmişlerdir. Mevzi mağlubiyetleri gördükçe daha bir direnme göstermenin gerektiğini idrak ederek, gelişme ve kentleşmenin Su'ya olan ihtiyacını kavramış, zamanımıza kadar ulaşan ve bahse konu olacak olan mükemmel örneğini gözler önüne sermiştir. Eğer Türkler olmasaydı, değil bahsedeceğimiz topraklar, dünya dahi herhalde anlamını yitirirdi.

Günümüzden 2500 yıl önce Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri tarafından yerin 110 metre altında inşa edilmiş, 5000 Km uzunluğunda (Türkiye'nin uzunluğunun üç katından fazla), yapımındaki sırlara akıl erdirmek mümkün olmayan, Teoman'ın (M.Ö. 220 – 200) Hunların başına geçtiği dönemlerde yapımı başlatılan, Türklerin her işe başlayıştaki duaları ile; Uygur Türkçesinde zamanımızın besmele karşılığı olan ***"Mengü Tangü Gücindür"*** (ölümsüz Tanrının gücüyle) diyerek yapımına başlanan Turfan Karızlardan (yer altı su yolları) bahsederek konumuza girelim.

"Kerhiz" olarak da teleffuz edilen, halen Farsların kullandığı bir kelime olan 'Karız' kelimesi, yer altından giden su kanalı, tünel anlamındadır. (Günümüzde Anadolu'da 'keriz' olarak kullanılan bu sözcük, sebil herkesin kullanımına açık çeşme anlamındadır. Aynı zamanda argoda; malını mülkünü herkesin kullanımında sakınca görmeyen, malını sebil gibi dağıtan kişiler için kullanılmaktadır.) Bu yazımızda karızların; batı merkezli araştırmacıların ve tarihçilerin Asya kültürü üzerinde yaptığı standart ve stratejik yanlışlarını, saptırmalarını ve küresel tezlerini çürüttüğünü de göreceğiz.

Çin Seddi, o toprakların omurgası ise, narin bir sığınak gibi uzanan karızlar da omuriliğidir. Orta Asya'nın omuriliği olan karızlar; Çin Seddi ve Bejing – Hangzhou kanalından sonra Çin tarihindeki üç büyük mimari harikadan biri kabul edilir ve aynı zamanda 'yer altındaki Çin Seddi' olarak da anılır.

Karız kanalının yapımında kullanılan Türkçe kökenli sözcüklerden de anlaşılacağı gibi, bu uygarlık harikasını yapanların Türk olduğunu gösteren birkaç örnek verelim. Tilma: İlk kuyu başı, Tuynuk: Kuyu, Karizci: Kuyuyu kazan kişi, Yuklima: Kuyu ağzına konulan örtü, Tirek: Direk, Yanlık: Yana konulan tahta, Çuka: Tehlike işareti... Vb.

Türklerin geçmişle gelecek arasındaki izlerine baktığımızda, Uygurlar hakkında kısa bir bilgi vermek gerekirse; İlk Uygur Devleti Guce Hanlığı adıyla 4-5 yüzyıllarda Moğolistan / Yayık bölgesinde kurulan kabile devletlerden biridir. Çinliler, yüksek araba kullandıklarından dolayı, yüksek araba anlamında bu devleti ve Uygurları 'Kaochi' diye adlandırmışlardır. I. Uygur Kağanlığı (648 – 689) yılları arasında, II. Uygur Kağanlığı (744 – 840) yılları arasında, hüküm sürmüştür. 9-13 yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'da ve Çin'in Kansu bölgesinde yerleşik Uygur Devleti kurulmuş, daha sonraki asırlarda kısa süreli bağımsız dönemler yaşamışlardır. Çinlilerin bu konu hakkında bir ata sözünü aktaralım "Her on yılda bir küçük, her otuz yılda bir büyük Türk ihtilali olur." Der. Uygurlar, Çin denetiminde ve Komünist Çin'in döneminde verilen 'Sincan Özerk Bölgesi' statüsüyle bu güne ulaşmıştır.

Uygurlar, Tanrı Dağları'nın saf, temiz karlı sularını ve yer altındaki kaynak sularını, eritilmiş altın gibi duran Taklamakan Çölündeki aşırı sıcağa rağmen (110 metre altında) bu derinlikte buharlaşmadan kotlarını teknik şaheserliğiyle takip ederek, Tanrı mirasını, medeniyetler kurma adına yerleşim alanlarına taşımışlardır. Kanallar, sıcaklığı 40 dereceye varan Turfan bölgesine, kar sularını buharlaştırmadan taşıyacak yapıda inşa edilmiştir. Karız suları soğuk, yumuşak, minareli, kireç oranı sıfır olduğundan Uygurlar, Sincan Bölgesi'nin dünyaca ünlü üzümleri, kavunları, dutları yanında sebze ve tarımı ile yöreyi tam bir cennet bağı yapmışlardır. Yılda 200 milyon metreküp su taşıyan kanalların her birinde dik kuyular, yer altı ve yer üstü kanalları, barajlar yaparak da zenginleştirmişlerdir. Turfan bölgesinde binden fazla kanal bulunduğu bilinir. Turfan havzasına gelindiğinde kot 10 metreye düşer. O zamanlarda 110 metre başlayıp 5000 Km sonra 10 metreye düşen bu ölçümün nasıl yapıldığı henüz daha aydınlatılamamıştır. Hayal gücünün çok ötesinde bir yerde ve yerin altında olan bu ab-ı hayat, bölgeyi bereketli bir vaha haline getirdiği (zıt bir deyim gibi gözükse de) 'su götürmez' bir gerçek olarak kabul görür.

Yukarıda bahsettiğimiz bu bulgular Türklerin; karakıl çadırda yaşayan, göçebe çoban, cengâver, barbar, cahil, geri ve ilkel topluluklar olmadığının muhteşem bir göstergesi olarak karşımızda durur. Batı'nın Avrupa merkezli tarihçilerin ve kimi maalesef Türkologların yazdıkları; 'Asyalılar hiçbir zaman yerleşik olmadı. At üstünde, çadırlarda ve su başlarında, sürekli göçebe bir toplum biçiminde yaşarlardı' şeklindeki düşüncelerini çürüten bir diğer husus da; Çala kılıç dense de at üstünde uzanabildiği her yere, kent kuruculuğu yanında, Devlet kuruculuğu ve medeniyetini taşıyarak insanlığa hizmet adına gayret göstermişlerdir, diye belirtmekte yarar görüyorum.

Sudan asla vazgeçmeyen Türklere reva görülen bu yakıştırmalarda bulunan Avrupalının; Turfan bölgesinde bu gelişmeler olurken durumuna küçük bir örnekle göz atalım. Temizlik sorununu dahi bilmeyenlerin, etraflarına saçtıkları ağır kokulardan çevresindekileri bunaltmamak için buldukları kasnaklı eteklerden faydalanan, ayrıca koku giderici parfümlerden medet ummalarına bakıldığında ne de komik bir tezat teşkil ettiklerini düşünüşlerinize bırakırım.

Daha, Batı'da kent devletleri bile yokken Uygur Türklerinin; yerleşik kent kültüründe, ipek yolu üzerindeki ticarette (bilhassa ipek kumaşlar) sanatta ve ziraatte, ileri deneyimlere sahip olduklarını ortaya koyan, birlikte yaşama kültürünü özümsediklerinin bir gerçeği olarak özellikle o dönemin koşullarında, doğanın bütün elementlerini yapısında barındırarak birlik içinde kaynaşmasını ve yerçekimi kanununa uyarak kazma tekniğini ve yer altında yön bulma yöntemlerinin gizeminde, iyeliğinin böyle muhteşem bir eser vermesi karşısında; 'Türkler muhteşem bir uygarlık harikası yaptılar' sözünü fazlasıyla hak ederler. Türk'ün bu sanat ve teknik şaheserini anmak, hatırlatmak vazifemiz olduğu kadar, onların zamanımıza kadar uzanan, göz kamaştırıcı, kültür varlığı olması tesellimizdir.

***

Yukarıda bahsettiğimiz karızlar (kekhiz – keriz) yurdumuzda;Van, Hasankeyf, Urfa, Kemaliye, Gümüşhane, Bayburt, Tarsus, Niğde, Ulukışla, Konya, Karaman, Erzurum, Tokat, Malatya, Bergama, Tekirdağ ve Alanya'da bulunmaktadır. Antalya'daki su yolları, coğrafyanın verdiği duruma göre sadece karızlar biçiminde görülmezler. Arazinin durumuna göre bazı yerlerde açık, su köprüleri, su kemerleri biçiminde de görülür.

Antalya yöresi antik kentler ve yapılar bakımından yalnız Türkiye'nin değil, tüm dünyanın en zengin bölgelerinden biridir. 20.591 Km kare bir alan kaplayan günümüz Antalya il sınırları içerisinde 200 ü aşkın sayıda antik kent bulunması, taşıdıkları teknik, arkeolojik, tarihsel önemi nedeniyle öne çıkarak, yörenin ne büyük bir tarih hazinesine sahip olduğunu açıkça ortaya koyar.

Bu ilkçağ kentlerinin hemen hepsinde günümüzde bile hayranlıkla karşılanan mimari ve kentsel yapıların yanı sıra yaşamın baş koşulu olan su sorununda şaşılacak bir teknik ve ustalıkla çözüldüğünü kanıtlayan yapı kalıntıları görülebilmektedir.

Kentlere kilometrelerce uzaklıktan getirilen sular; depo ve havuzlarda biriktirilmiş, kentler içindeki kanallardan, görkemli çeşmelerden (nympheum), büyük hamamlardan, akıtılmış, kirlendikten sonra da düzenli kanalizasyon sistemleri ile kentlerden uzaklaştırılmışlardır. Bunlara örnek olarak; Xanthos, Patara, Selge, Perge kalıntıları gösterilebilir. Ne yazık ki bu verilen örnek kalıntıların, ıssız dağ başlarında gereken ilgiden uzak olduğu kadar, gözden de uzak bulunur. Kazılarla bu antik kentlerin su yolları bütünü ile ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılar hangi döneme ait olursa olsunlar, bize ait eserlerdir ve bize mal olmuşlardır. Zira karızların yapımındaki bu kültür birikimleri Orta Asya'dan gelen atalarımızın kotlarında, bir parmak izi gibi taşıdıkları ve dokundukları yerde iz bıraktıkları bir gerçeğin yansıması olarak karşımızda durur. Ve bize aittir diye düşünmekte zorlanmayız. Antik kentlere iletilen sular daima suyun başından; kaynaktan alınmıştır. Yakınlarında ırmak olsa bile, gereğinde 20-30 Km uzunluğunda su yolları yapılarak kentlere kaynak suyu akıtılmıştır. Batılı medeniyetlerin hayal hanesinde böyle muhteşem bilgilerin olabileceğine ait hiçbir işaret, yapı izlerine rastlanmadığı, tarihi bir bulgu olarak gerçeği ifade ettiğini biliriz.

Bu günkü Antalya İli sınırları içerisinde antik çağlarda 3 bölge ve 200 e yakın kent yer alıyordu. 1) PAMPHYLİA: Antalya kenti ve doğusu (Perge, Aspendos, Side ... gibi) 2) LYCİA: Antalya kenti güneyi ve batısı (Phaselis, Olympos, Lmira, Marya, Arikanda, Patara, Xanthos ... gibi) 3) PSİDİA : Antalya'nın kuzeyinde yüksek dağlık bölge (Selge, Ariassos, Termessos, Pednelissos ... gibi yöre yalnız havzaya düşen yağışlarla değil; jeolojik yapının karstik, yani bol çatlaklı oluşu nedeniyle iç havzalara düşen sular da yer altı galerilerinden (düdenler) Antalya'ya akmaktadır.

İklim ve doğanın sunduğu olağanüstü zenginlikler ve olanaklar tarih boyunca insanları bu yöreye çekmiştir. Yörede günümüzde de akışlarını sürdüren ve tarihi metinlerde söz edilen büyük ırmakları, antik adları ve günümüzdeki adları ile sıralayalım. Xanthos: Eşen çayı, Myros: Demre çayı, Arykandos: Başgöz çayı (Akçay), Catarrectes: Düden çayı, Kestros: Aksu, Eurymedon: Köprüçay, Melas: Manavgat ırmağı, Naras: Kargı çayı (Manavgat'ın sağ kolu).

Antik çağlardan sonraki Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait özgün, somut su yapılarına bölgede rastlanmaz. İhtiyaç da yoktur, zira bu dönemlerde Antalya'nın hemen her yerinde kaynak ve akar sular o kadar boldur ki bunlardan başka karızlara ihtiyaç hissedilmemiştir.

Bölgede bulunan su kanallarına başlıklarıyla da olsa değinmek gerekir. Xantos antik su yolu, Patara antik kenti su yapıları, Bezirgan antik kurutma tüneli, Myra antik kenti (Demre) ve su yapıları, Arykanda antik kenti ve su yolu, Söğüt (antik karalitis) gölü tünelleri, Corydalla antik kenti sarnıç ve su yolu, Olympos antik kenti ve su yapıları, Phaselis antik kenti ve su yapıları, Saraycık su yapıları, Ariassos antik kenti sulama sistemi, Düden (antik Katarraktes) ırmağı ve Antalya kenti, Antalya yöresi sarnıçları, Baba burnu feneri tarihi su yapıları, Perge antik kenti ve su yapıları, Aspendos ve su yapıları, Köprülü Kanyon Milli Parkı ve Selge antik kenti su yapıları, Yeniköy – Yerköprü bendi ve su yolu, Side antik kenti ve su yapıları, Ethenna antik kentinde künk boru hattı, Düstinyanapolis kenti su kemeri, Gülevşan – Alanya antik su yolu, Dim çayı regülatörü, İrbiz deresi su kemeri, Syedra antik kenti Kaptaj ve sarnıçları.

Saydığımız su kanallarına birkaç örnek verelim. 1) Xanthos Likya'nın en önemli antik kentlerinden biridir. Xanthos (Eşen) çayı mitolojide Aishkylos (Aşil) in yıkandığı ölümsüzlük ırmağı olarak geçer. 2) Selge: Tarihi metinlerde Selge adı ilk olarak M.Ö VI yüzyılda Perslerin Anadolu'yu istilası dolayısıyla geçer. Kentin gereksindiği içme, kullanma ve belki de sulama suyu Selge'ye iki ayrı yoldan taş oluk ya da künk borularla getirilmiştir. (su yolları genellikle tünellerden, galarilerden geçirilmiş; bunun dışındaki yerlerde ise kanalların üzeri mutlaka kapatılmış; su hiçbir zaman açıkta akıtılmamıştır.) Bu bile ilk çağ insanının temizliğe önem verdiklerinin bir göstergesidir. Bu iki yoldan birincisi Dere Kaptaj kaynağından su getiren 4300 Km uzunluğundaki Kuzey Su Yolu; ikincisi de Güney Batı'daki Kuma Suyu pınarından su getiren 6250 m uzunluğundaki Güney Su yoludur.

Selge Kuzey su yolu üzerindeki; 'Keriz Su Kemeri' halen tarihe ve doğaya meydan okumayı sürdürür. Her biri yüzlerce yıl yaşında, çapları 1,5 – 2.0 metre olan karaçam ve ardıç ağaçlarının arasında tarihi bir yapı olarak karşımıza çıkar. Bazı haritalarda 'Kuru Köprü' olarak da adlandırılan yapı, Miraç Çukuru ve Bıçkıcı Dereleri'nin kesim noktasının 100 metre aşağısında, Kaptajdan gelen suyu Dereoluk vadisinin kuzey yamaçlarından güney yamaçlarına getirmek amacı ile yapılmış bir su köprüsüdür. (Akadük).

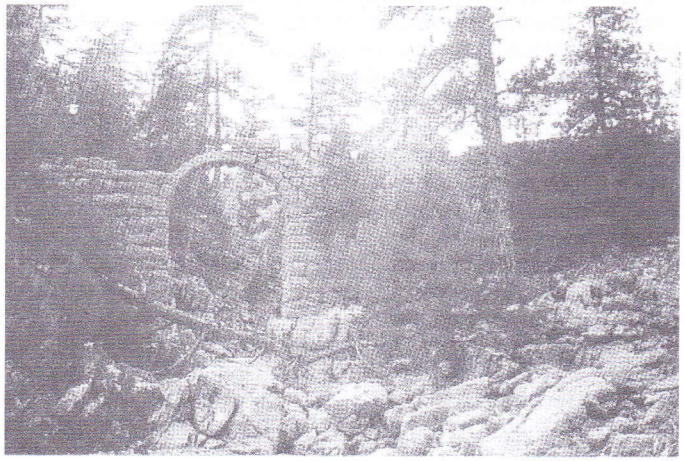

Selge Kuzey Su Yolu Üzerinde Keriz Su Kemeri

Doğanın tahribatı ile su yolunun vazgeçilmez bekçisi gibi dursa da, sabır taşına dönüşüp çatlayarak yok olacağı yolda, sessizce zamanını eriterek hüzünle bekler.

Günümüzde kapalı kanallarla getirilen su: Kentlerin ana caddeleri ortasından çağlayanlarla akıtılan kanallar (Perge) havuzlar, anıtsal çeşmeler insanların suyun görüntüsünden, sesinden ve kavurucu Akdeniz sıcağında serinliğinden en iyi biçimde yararlanabilecekleri bir sanat ve şiirsellik anlayışı ile tasarlanmış ve yapılmışlardır. İlk çağlarda su yalnızca biyolojik gereksinmeleri karşılayan bir madde değil; kentleri güzelleştiren, insanları dinlendiren, mutluluklar veren bir mimari öğe olarak kullanılmıştır..

KAYNAKÇA:
-BÜYÜKYILDIRIM Galip / İnş. Yüksek Müh. / Tarihi su yolları 1994 ANKARA (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü)
- ÖZDEN Dursun / Turfan Kazıları / Aydınlık Dergisi Eylül 2004

HAÇLI SEFERİ DEVAM EDİYOR

ALİ DEMİREL

Haçlı ordularıyla Eskişehir yakınlarında karşılaşan ve savaşan Kılıçaslan; düşmanın güçlü, barbar ve çılgın savaşçılardan oluştuğunu ve sayılarının çok çok fazla olduğunu görmüştü. Ayrıca sivil halka, çocuk ve kadınlara bile akıl almaz canilikler yaptıkları, görgü tanıklarının da ifadeleri ile kesinlikle anlaşılmıştı. Türk Ordusu serdengeçti bir anlayışla düşmana saldırır, tamamı şehit olabilirdi. Böyle bir durumda Türk milleti ve diğer Müslüman halklar barbar haçlıların kılıçlarına teslim edilmiş olurdu. Bütün bunları dikkate alan Kılıçaslan ve kurmayları çok isabetli bir taktik karar aldılar. Artık düşmanla bir hat-cephe savaşı yapılmayacaktı; bütün vatan ve de İslam ülkeleri savaş alanıydı. Çete savaşı usulleri uygulanarak düşman rahat bırakılmayacak, zaman içinde eritilip yok etme yoluna gidilecekti. (Bazı okuyucular için hemen belirtmeliyim; o çağın koşullarında bir bölgeden bir başkasına, bir ilden başka bir ile orduyla girmek haftalar hatta aylar alabiliyordu.)

Düşmanın Anadolu üzerinden Hatay ve oradan da Kudüs'e gitmek istediği esir alınan Haçlı askerlerinden öğrenilmişti. Düşman ordularının nerelerden geçeceği, nasıl bir güzergâh takip edeceği tahmini olarak kestirilebiliyordu. Kılıçaslan ilk iş olarak Selçuklu İmparatorluk ordusunu iki ana unsura ayırdı. Sayıca daha az bölümü öncü birliklerdi, öncü birlik dedimse Türk ordusunun önünden gidecek öncüler değildi; düşman ordularının önünden gidecek olan savaşçı birlikleriydi. Söz konusu öncülerin görevi; düşmanın geçeceği yerlerde onların yararlanacağı hiçbir şey bırakmamaktı. Ekili tarlalar yakılıyor, hasat edilenler ambarlardan alınıp götürülüyor; koyun, keçi, sığır, at ve eşekler düşman güzergâhından uzaklaştırılıyordu. Ayrıca; düşman ordusunda bulunan yük ve binit hayvanlarının faydalanmaması için; ot, saman, yem vb her ne varsa olabildiğince yok ediliyordu. Dahası su kaynakları ve su birikintileri zehirleniyordu... Selçuklu İmparatorluğu ordusunun bu öncü birlikleri çok başarılı olmuşlardır. Düşman askerleri aç ve susuz kalmış, bir kısmı bu yüzden ölmüştür. Haçlı ordularının Avrupalı asilleri ve komutanları binitsiz kalmışlar, yaya yürümüşler bazıları ise öküz sırtında yol almak zorunda kalmışlardır. Yük ve binit hayvanlarından büyük bir kısmı da (açlıktan dolayı) kesilip yenilmiş olduğunda Haçlı orduları çok yavaş ilerleyebiliyorlardı. Bu sırada Selçuklu Ordusunun diğer savaşçıları Haçlı ordularının arkalarından ve yanlarından sürekli çete savaşı yöntemleriyle saldırıyorlardı. Bu şekilde düşmana önemli kayıplar verdirilmiştir. Düşman, kendilerine saldıran Türk savaşçıların peşine takılamıyordu çünkü, araziyi bilmiyorlar, asıl ordudan ayrılıp takip etseler başlarına ne geleceğini kestiremiyorlardı. Ayrıca Haçlılar Anadolu'da fazla eğleşmeyip bir an önce Hatay ve Kudüs'e ulaşmak istiyorlardı.

Haçlı ordularının yol güzergâhı şöyleydi; Uluborlu, Yalvaç, Akşehir, Ladik (Ilgın ve Kadınhanı'ndan sonra Sarayönü'ne dönen yol kavşağı), Ereğli (Konya Ereğlisi) oradan da Maraş ve de Külek boğazı üzerinden Çukurova'ya geçtiler. Bazı tarihçilere göre Haçlı orduları Çukurova'ya gelinceye kadar çok kayıp verdiler, o kadar ki Haçlı ordularının sayısı yüzbine düştü. Tam da bu sırada ilginç bir olay gelişti: O çağda Anadolu'nun bazı yerlerinde Hıristiyan topluluklar vardı. Çeşitli mezheplere mensup olan bu Hıristiyan topluluklardan biri hariç diğerleri Haçlı ordularından yana olmadılar, onlarla işbirliği içine girmediler. Ama Urfa'da Ermenilerden biri kendini kral ilan etmiş ve Urfa Ermeni Krallığı diye uydurma bir devlet kurmuştu. Oysa Selçuklu yöneticileri, özellikle de Selçuklu İmparatorluğunun ünlü Başbuğlarından Melikşah onlara çok iyi davranmış ve haklarını korumuştu. İşte o Ermenilerin sözde Urfa kralı Haçlılarla işbirliği içine girdi. Urfa yöresindeki Hıristiyanlar tarafından da sevilmeyen Ermeniler ve onların kralı; Haçlı ordularından birinin komutanı olan Boulogne'lu Baudouin'den yardım istedi ve onu ordusuyla birlikte Urfa'ya davet etti. Ordusunu toplayan Haçlı komutan hemen Urfa'ya hareket etti... Urfa'da Ermeniler ve kralları tarafından coşkuyla karşılanan Haçlı askerleri hemen şehri denetimleri altına aldılar. Ermeni kral kendini güvenceye almak için haçlı ordusuyla önemli bir bağ kurmak istedi ve Haçlı ordu komutanını, halkın önünde tantanalı bir törenle evlat edindi. Bu evlat edinmenin, o zamanki hukuk anlayışına göre, önemli bir sonucu da evlat edilenin, evlat edinenin resmen varisi olmasıydı. Yani Haçlı ordusunun komutanı Sözde Ermeni kralının varisi olarak ilan edilmiş oluyordu. Her nasılsa! Sözde Ermeni kral sabah yatağında ölü bulundu!.. Ve Haçlı ordu komutanı kendini Urfa'nın Kont'u olarak ilan etti, 'Özerk Urfa Kontluğu' adında bir uydurma devlet de o kurdu...

Haçlı orduları Çukurova'da fazla kalmadılar, daha fazla zaman kaybetmeden Hatay'a doğru harekete geçtiler. Ekim ayında Hatay önlerine geldiler ve şehri kuşattılar. Hatay'ın kalesi ve iç kale çok iyi korunuyordu. Şehir genelde Araplar ve çeşitli Hıristiyan guruplardan oluşuyordu ama şehrin kalesini dolayısıyla Hatay'ı bir Türk askeri birliği korumaktaydı. Askerlerin başında Gâvurların 'Yagı Siyan' dedikleri (Türkçeyi, özellikle de kişi adlarını her zaman kendilerine göre sosladıkları için böyle demiş ve yazmışlar, büyük bir ihtimalle; Yagı = Yağı yani düşman, Siyan – 'C' yi bazen 'K' bazen de 'S' diye okuduklarından olmalı – Siyan = Kıyan Yani 'Düşman Kıyan' adlı veya lakaplı) bir komutan vardı. Yağı Kıyan ve emrindeki Türk savaşçılar, haçlı ordularına teslim olmamak için kaleyi canla başla savunuyorlardı. Günler, haftalar ve aylar geçiyor ama koca Haçlı orduları Hatay kalesini 6000 Türk savaşçısının elinden alamıyorlardı. O çevredeki illerin pek çoğu Selçuklu İmparatorluğuna bağlıydı dolayısıyla yöneticileri (valileri) Türk idi. Başta Halep olmak üzere çeşitli yerlerden, Hatay'da kuşatılmış olan Türk savaşçıların yardımına gelmişlerse de sayıca çok az olduklarından Haçlı ordularını bertaraf etmeleri mümkün değildi ve olmamıştır. Bunlardan en kayda değer olanı, Selçuklu İmparatorluğunun Musul Atabeyi KERBOĞA'nın, düşmanı yarıp Hatay kalesindeki Yağı Kıyan ve savaşçıları ile birleşerek Haçlıların kuşatmasını kırma girişimi idi. Atabey ve komutan olan Kerboğa, çevre illerden de epeyce asker toplayarak Haçlılara saldırı hazırlığına başlamıştı. Ne yazık ki kısır iç çekişmeler sonucu toplanan askerler ve komutanlarından pek çoğu orduyu terk ettiler. Böylece, Haçlılara karşı hazırlanan ön önemli saldırı başlamadan bitmiş oldu. Hatay Kalesi'ni korumakta olan, Yağı Kıyan komutansındaki Türk savaşçılar zor durumdaydılar, yiyecekleri bile bitmek üzereydi. Şehir sıkı bir kuşatma altına alınmış; önceleri, dışarıdaki Türkler tarafından çeşitli yollarla gizlice kaleye sokulan erzak ve malzeme artık sokulamıyordu... Şimdi hemen aklınıza şu soru gelmiştir sanırım: Bir yıla yakın Hatay'ı savunan Türk savaşçıları zor durumdayken Kılıçaslan ve savaşçıları nerede? Gelin şimdi bu konuyu kısaca irdeleyelim: Devasa Haçlı ordularının Anadolu'dan geçişi sırasında devlet zaafa düştü. Haçlılar Türklerden ele geçirecekleri yerleri Doğu Roma İmparatorluğuna verecekti ya, işte bu anlaşma gereği Selçuklu İmparatorluğu pek çok şehir, belde ve il kaybetti. Bunlardan bazıları; başta başkent İznik olmak üzere, İzmir, Efes, Sart (Manisa) Alaşehir Vd. Elden çıkan yerlerdeki Türk halkından olanların düştükleri kötü durumlar, bazı yerlerde ayaklanmalar... Bu olumsuzluklara ek olarak devlet için dış tehdit hiç azalmamıştı. Haçlı orduları Hatay'a kadar gittiler, oradan da Kudüs'e... Saldırı bu kadar mıydı? Hayır. Avrupa'dan Haçlı ordularının Anadolu'ya gelişleri durmamıştı. İlk gelenlerden sonraki gelişler aylar, yıllar bazen hafta aralığıyla gelmeye devam ediyorlardı. Kılıçaslan ve savaşçıları Anadolu'yu beklemek ve devlet düzenini korumak zorundaydılar. Demek istediklerimin daha iyi anlaşılması için bazı örnekler vermek istiyorum.

Raymond St. Gilles komutasındaki 20000 (yirmibin) kişilik bir Haçlı ordusu, çılgınca ve de deli cesaretiyle aniden Anadolu içlerine, Ankara'ya doğru harekete geçti. Ankara'da kendilerince denetimi sağladıktan sonra yeniden harekete geçip daha doğuya yöneldiler. Olanları haber alan Kılıçaslan hemen harekete geçti. Danişment Gazi de askerleriyle birlikte Kılıçaslan'a yetişti. Haçlı ordusunu Niksar yakınlarında (Turhal civarında) yakaladılar. Ve savaş sonunda alınan bazı esirler dışında düşman tamamen imha edildi.

Nevers Kontu Giyom komutanlığındaki bir başka Haçlı ordusunun Konya üzerinden Ereğli'ye doğru gitmekte olduğu haberi Kılıçaslan'a ulaştırıldı. Kılıçaslan ve Danişment Gazi komutasındaki Türk savaşçılar olabildiğince hızlı davranarak Haçlı ordusunu Ereğli yakınlarında yakaladılar. Kısa süren savaş sonunda düşman ordusunun hemen hepsi imha edildi, geriye kalan az bir kısmı ise esir edildiler.

Yine bir başka Haçlı ordusu; Akitanyalı Giyon ve Dük Wolf komutasında Anadolu'da ilerlemeye başladı. Haçlıların büyük birleşik ordularının güzergâhını aynen takip eden bu haçlı ordusu, ne kadar tehlikeli bir yol izlediğinin sanırım farkında değildi! Söz konusu güzergâh, Türk savaşçılarının sürekli çete savaşı ile denetim altında tuttukları yollardı. Sadece baskın değil pek çok tuzakların kurulduğu bu yollardan geçmek delilikti. Ve sonunda olan oldu. Yollarda yiyecek ve bilhassa su bulamayan Haçlı askerleri; Ereğli yakınlarına geldiklerinde, bir derede tertemiz görünen bir su birikintisine rastladılar. Hemen bütün askerler suya üşüştüler. Oysa o su birikintisi bir tuzaktı, zehirlenmişti. Sudan içenler hep zehirlendi. Durumu anladıklarında çok geçti, Türk savaşçılar çevrelerini sarmıştı. Haçlı ordusu, zehirlenen askerlerden ötürü savaşacak durumda değildi. Düşmana göre sayıları çok az olan Türk savaşçıları dörtbir yandan üzerlerine çullandı. Sonuç olarak Haçlı askerlerinin büyük bir kısmı imha edildi, savaşmaya kalkışmayanlar ise esir edildiler...

Haçlı orduları Çukurova'ya geçtiklerinden itibaren, Anadolu'nun savunulması daha da önem kazanmıştı. Kılıçaslan, bütün iç ve dış tehlikelere açık hale gelmiş olan Anadolu'yu bırakıp

da Hatay'a nasıl gitsin?

Şimdi yine okurlarımızın aklına şöyle bir soru gelebilir: Tamam Selçuklu İmparatorluğunun Başbuğu Kılıçaslan ve o zamanın çok ünlü devlet adamı ve komutan olan Danişment Gazi Anadolu'yu, Anadolu'daki İslamiyet'i korumakla meşguller. Suriye illerindeki Atabeylerin koruması olan ve Türklerden oluşan küçük askeri birlikleri de Haçlı ordularıyla baş edemeyecek durumda. Pekiyi Müslüman Arap kardeşlerimiz ne yapıyorlar?.. Hemen belirtmeliyim ki; günümüzde bütün İslam kavimlerinin birlik olmalarını canı gönülden isteyen birisiyim, işte bundan ötürü; sinirime, hiddetime, öfkeme taş basarak en hafif şekilde yazmak istiyorum... Müslüman Arap kardeşlerimiz! Haçlılarla işbirliği yapmışlar, onlara çeşitli şekillerde açıkça yardım etmişledir... Neyse! En iyisi bu konuda yazılanlardan bazılarını özet olarak aktarayım. Ünlü Arap tarihçisi İbn'ül Esir, 'Tarih'ül Kâmil' adlı eserinde (Mısır baskısı 10. cilt 94. sahife) ***"Mısır'ın Şiilerden olan idarecileri, Frenklere (Haçlılara) elçiler göndererek, onları Suriye'ye saldırıp orasını zapt etmeye ve kendileriyle Müslümanların arasına girmeye davet ettiler"*** Burada söz edilen Müslümanlar bizim atalarımız... Ne mutlu onlara... Şimdi de Haçlı tarihçilerin bu konuda yazdıklarından küçük örnekler verelim. Ünlü Haçlı tarihçisi Sûr piskoposu Guillaume de Tyr'ın 'Historia de Rebus gestis in partibus transmarinis' adındaki eserinin 153. sayfasında Mısır Fatimi Halifesi (bu Fatimiliğin Fatma Anamızla haşa ilgisi yoktur) 'nin tutumunu bakın nasıl yazıyor: ***"Halife bizim liderlerimizin Antakya'yı kuşatmış olmalarına da çok seviniyordu; kendisiyle bu hususta görüşmek üzere dostluk elçileri gönderdi; bunlar büyük hediyeler getirip kabulünü rica ettiler. Halifenin kendilerine geniş çapta asker, hayvan ve erzak yardımında bulunmaya hazır olduğunu söylediler ve kuşatmayı devam ettirmelerini çok rica ettiler."*** Haçlıların Arapların yaşadığı yerlere vardıklarında ne kadar rahatladıkları bakın nasıl anlatılıyor: Rene Grousset'nin 'Histoire des Croisades = Haçlıların Tarihi' adlı eserinin birinci cildinin 125. sayfası. ***"Onların (Arapların) Haçlılara karşı tutumları genellikle Türklerinkinden çok farklıydı. Haçlılar Türk topraklarında hep harple karşılaşmışlardı. Arap memleketlerinde ise daha başlangıçtan itibaren anlaşma ve hiç olmazsa uzlaşma teklifleriyle karşılaştılar..."*** Bir başka tarihçi bakalım ne demiş: Paul Rousset, 'Histoire des Croisades' adlı eserinin 101. sayfasında şöyle yazmış: ***"Haçlıların yolunu kesebilecek veya hiç olmazsa, arkalarından taarruz edebilecek durumda olan birçok Arap Emiri, bunu yapmak yerine Haçlılarla müzakereye girmeyi tercih ettiler."*** Bu yazılanlardan sakın, Araplar arasında mesheb açısından bir ayrım varmış gibi anlaşılmasın. Şöyle ki; Haçlılarla işbirliği yapanların sadece Şii Araplar olduğu sanılmasın, bu ihanete hapsi dahildir, o kadar ki Sünni Araplar Haçlılara at, yiyecek, içecek ve altın yardımları yapmışlardır hatta asker olarak müslüman kardeşlerimizden haçlılara katılanlar bile olmuştur. Bu ihanet konusuna yine döneceğim, çünkü insanlarımız neyin ne olduğunu bilmesi gerekir diye düşünüyorum...

Evet şimdi kaldığımız yere Hatay'a dönelim. Orada neler oldu?.. Neler olmadı ki?..

(Devamı gelecek sayıda.)

DERGİLER DERYÂSINDAN – 17

TÜRKİYE İLE ATAYURTLARI ARASINDA KÜLTÜR KÖPRÜLERİ: KARDEŞ DERGİLER 4. BÖLÜM

OĞUZ ÇETİNOĞLU – MEHMET ŞADİ POLAT
ocetinoglu1@gmail.com msadipolat@gmail.com

TÜRKMEN BOHÇASI

İstanbul'da, Eylül 2002'de Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından İki ayda bir yayın programı ve Türkmeneli Kadınının Sesi tanıtımıyla yayımlanmaya başladı.

19,5 X 27,7 santim ölçülerinde kuşe karton kapak içerisinde ithal kitap kâğıdına (4. sayıdan itibâren birinci hamur kâğıda) tek renk ve resimli olarak basılmış 24 sayfalık düzgün bir mizanpajla hazırlanmış sevimli bir dergidir. Dernek adına sâhibi ve Yazı İşleri Müdürü: Kemal H. Beyatlı. Editör: Deniz Musa. Danışma Kurulu Üyeleri: İzzettin Kerkük, Kemal Beyatlı, Dr. Nefi Demirci, Nemir Enver ve Prof. Dr. Suphi Saatçi. Yazı Kurulu: Deniz Musa, Faize Ağaoğlu, Mehmet Tütüncü ve Mehtap Neftçi.

1. sayıda, Editörden başlıklı Deniz Musa imzâlı sunuş yazısı şöyleydi: " *Iraklı Türkmen kadını, varlığını çeşitli biçimlerde ortaya koymuştur. Kimi ana, bacı; kimisi eş, dost, yâr... Ama şu bir gerçek ki, haklarını savunmaya gelince, her biri üzerine düşen mücâdele görevini en iyi biçimde yerine getirmiştir. Sırt sırta, omuz omuza haksızlığa karşı savaşmıştır. Kendimize bir soralım: Hangi Türkmen kadını çile çekmemiştir ki? Peki, hangisi problemlerle yüzleşmek yerine, kaçışı bir kurtuluş olarak görmüştür? Eminim pek az kadın bunu yapmıştır. Çünkü Türkmen kadını, yapısı gereği ezilmeyi, hor görülmeyi, haksızlığa uğramayı hiç bir zaman hazmedememiştir. Onu diğer kadınlardan ayıran nokta da budur.*

Türkmen kadını ki, Türkmen dâvâsının önemini çocuklarına anlatarak, kimliklerinin yok olmasını önlemiş, onları dâvâya kazandırmıştır. Dolayısıyla Türkmen kültürünün devâmını sağlamıştır. Bu kutsal görevi üstlenen ve sorumluluğunun bilinciyle değişik alanlarda çalışmayı kendine hedef edinen Türkmen kadını, faaliyet alanına bir yenisini katmak üzere Türkmen Bohçası Dergisi'ni yayınlama kararını almıştır.

Türkmen Bohçası Dergisi'nin amacı, kadınlarımızın kendilerini ve toplum ile ilgili görüş ve önerilerini diğer insanlarla paylaşmaktır. Bunun yanı sıra erkek okuyucuların Türkmen kadınları hakkındaki görüş ve eleştirilerini öğrenmektir. Türkmen Bohçası'nın bir diğer amacı, kadınlarımız için önemli bir eksiklik olan, okuma alışkanlığını kazandırmaktır.

Mevcut yayınlarımıza baktığımızda hem kadın yazarların, hem de kadınlarla ilgili eserlerin yok denecek kadar az olduğunu görmekteyiz. Tabii bu durumdan sorumlu olanlar, biz kadınlarız; özellikle okuyabildiği halde okumayan ve yazabildiği halde yazmayan kadınlarımızdır. Bu önemli eksikliği gidermenin elbette ki birden fazla yöntemi vardır. Söz gelişi bir anne, okuma yaşına gelen çocuğuna renkli, resimli ve büyük harflerle yazılmış kitaplar vererek ona okuma alışkanlığını kazandırabilir. Aynı şekilde, küçük çocuğuna Türkmen ninnilerini söyleyerek ve Türkmen ağzıyla masallar anlatarak Türkmen geleneklerini yaşatabilir. Böylece bu çocuk büyüdüğünde önceden kazandığı okuma alışkanlığı ile daha önce kendisine aşılanan Türkmen Dâvâsı bilincini birleştirerek bilinçli ve kültürlü bir Türkmen bireyi olma özelliğini kazanmış olur. Çocuğunun topluma faydalı bir birey olmasını hangi anne istemez ki? Bu amaçlar doğrultusunda; düzeyli, tarafsız, herkese yönelik ve çeşitli konuların değinileceği bu yayının kadın-erkek, büyük-küçük herkese ulaşması ve okurlarının iyi vakit geçirmesi dileğiyle...

Dernek Genel Başkanı Kemal H. Beyatlı ise *Neden Türkmen Bohçası?* başlıklı yazısında soruyu şöyle cevaplandırıyordu: " *Memleket hasreti ile yanıp tutuşan Türkmenler, Körfez Savaşı'ndan sonra büyük bir göç tufanına yakalanmış, Türkmeneli'nden ayrılmak mecburiyetinde kalmışlardı. Sürgüne gönderilmeleri ise onları yepyeni bir yolculuğa hazırlıyordu.*

Türkmen insanı nereye giderse gitsin, elinde bohçası hazır bekliyordu. Türkmen kadınları bohçayı kimi zaman açıp, uyuyan çocuğunun üstüne örter, bazen annesinin veya bir başka büyüğünün hediye ettiği değerli armağanı bohçasında saklardı. Bâzen sevgilisi veya eşi tarlaya çıktığında, içine yiyeceğini doldurup yolcu ederdi. Askere, gurbete gidenlerin de sırtlarına verilen bohça, anneleri ya da eşleri tarafından hazırlanırdı.

Kerkük'ten, Erbil'den, Kifri'den, Telafer'den ve diğer Türkmen bölgelerinden göçen ailelerin omuzlarında yer alan yine bohçaları olmuştur. Bu sefer bohçalarda elbise falan yoktur. Bohçalara, Türkmeneli'nden bir avuç toprak ve geriye dönüş umudu konulmuştur.

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği çatısı altında faaliyet gösteren Kadın Kolları'nın bir ürünü olan Türkmen Bohçası, Türkmen yayın hayatında ilk sayısı ile karşınıza çıkmaktadır. Türkmen kadınını, folklorunu, edebiyatını, ünlü şahsiyetlerini, Türkmen ailelerini ve her an kalbimizde özel yerleri olan şehit Türkmen hanımlarından bahseden konularıyla okuyuculara sunulmuştur.

Bohça, Türkmen kadınının yola çıktığının göstergesidir. Bir de tekrar o güzelim topraklara dönüş hazırlığıdır bu... Kısacası, göçmen Türkmen kadınının en değerli hazinesi Türkmen Bohçası'dır. Bu bohçayı zenginleştirmek için bütün Türkmen kadınlarından destek ve katkı bekliyoruz."

Türkmen Bohçası'nın 1. sayısındaki yazıların başlıkları ve yazarları: Kapak içinde, Gülser Kerküklü'nün *Kerkük Özlemi* isimli kitabının tanıtıldığı Zeynep Sütçüoğlu'nun yazısı yer alıyor: *Bir Kadın Tanıdım*: Erşat Hürmüzlü. *Kerkük'ün Yavru Kızları*: Suphi Saatçi. *Türkmen Meşâlesi / Zehra Bektaş*: Deniz Musa. *Türklerin İlk Atası / Oğuz Han Destanı*: Mehtap Neftçi. *O Kara Gün*: Süreyya Salman. *Kuşak* (Hikâye): Yaşar Süleymanoğlu. *Toka*: Gülden Solmaz. Dr. Ümit Beyatlı ile *Kadın Sağlığı* üzerine söyleşi: Deniz Musa. *O Yakadan Bu Yakaya*: (Gezi Notları Yazı Dizisi) : Nermin Neftçi. *Doğru Mücâdele*: Pınar Erbilli. *İğne*: Nursen Beyatlı. *Bir Çocuğun Meleği*: Yıldırım Hasan-zâde. *Tezhip*: Ayşe Yivlik Neftçi. *Türkmen Mutfağı'ndan / Patlıcan Dikmesi*: İmzâsız. Dergide ayrıca; Kemal H. Beyatlı, Gülser Kerküklü, Ali Yağmuroğlu, Nesrin Erbil, Güneş İbrâhim ve Emire Karakaplan'ın şiirleri, *Çocuk Sayfası, Etkinlikler Sayfası, Bulmaca Sayfaları, Kıssadan Hisseler, Biraz Gülelim...* köşeleri ve *Türkmeneli'nden resimler* yer almaktadır.

6. sayısı Nisan 2005'te, Deniz Musa Tütüncü, Kemal Beyatlı, Prof. Dr. Suphi Saatçi, Prof. Dr. Mahir Nakip, Zeynep Sütçüoğlu, Ekrem Pamukçu, Şen Kerem, Yaşar Süleymanoğlu, Nuray Mert, Nermin Neftçi'nin yazıları, Remziye Manas, Safiye Tahir Bayraktar, Meysun Tahir, Necmettin Bayraktar, Fidan Ganim, Fatma Selbi ve Niyazi Terzi'nin şiirleri ile dopdolu olarak ve çok şık bir görünümle çıkan ancak imkânsızlıklar sebebi ile bu sayıdan sonra yayın hayatından çekilen Türkmen Bohçası Dergisi'nin tamamı; İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfında bulunmaktadır.

ALTUNKÖPRÜ

İstanbul'da, kısa adı 'Kerkük Vakfı' olan, İzzetin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı tarafından, Kültür, Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi şeklindeki tanıtım cümlesi ve Üç ayda bir yayın programı ile Nisan 2002'de yayınlanmaya başladı.

16,5 X 25,5 santim ölçülerinde, renkli baskılı karton kapak içerisinde sarı birinci hamur kâğıda tek renkle basılı 16 sayfalık dergideki yazılar, şiirler ve hoyratlar geçmişten günümüze duygu dolu hâtıraları güzel Türkçemiz ile bizlere aktarıyor. Birinci sayıda derginin künyesi şöyleydi: Kerkük Vakfı adına İmtiyaz Sâhibi ve Yazı İşleri Müdürü: İzzettin Kerkük.
Editör ve Genel Koordinatör: Suphi Saatçi.

"Neden Altunköprü" başlıklı sunuş yazısında, Prof. Dr. Suphi Saatçi, dergi hakkında şu bilgileri veriyor: "*Kerkük Vakfı'nın amacı kuruluş senedinde belirtildiği üzere "Türk Dünyasının bölünmez bir parçası olan Irak Türkmenlerinin tarih, kültür, dil, edebiyat, sanat ve folklorunu bilimsel yoldan araştırmak; Irak Türkleri ile dünyadaki diğer Türk toplulukları arasında manevî ve kültürel bağları geliştirmek gayesiyle bu topluluklardaki benzer kuruluşlarla işbirliği yapmak; Türkiye'ye göç eden soydaşlarımızın eğitim, kültür ve sosyal düzeylerini yükseltmek ve onların millî ve manevî değerlere sahip ve topluma yararlı fertler olarak yetişmelerine yardımcı olmak ve aralarında sevgi ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek; Irak Türkleri ile ilgili her türlü yayın, belge ve arşiv malzemeleri ile etnografik eşyayı toplayıp tasnif ve muhafaza etmek ve bunları bilimsel araştırmalara hazır duruma getirmek üzere Vakıf merkezi ve şubelerinde Araştırma ve Dokümantasyon Merkezleri kurmak; yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarını yaymak ve yayınlamaktır.*

***Altunköprü** ise, halen Kuzey Irak'ta olup, Saddam yönetiminde bulunan tarihî Türkmen şehri Kerkük iline bağlı ve halkı tamamen Türk olan şirin bir kasabanın adıdır. Bu Türk kasabasının, köprüleri gibi altın kalpli olan kahraman halkı, Irak Türklerinin varlıklarını koruma mücadelesinde daima ön saflarda yer almış ve son Körfez Savaşında Irak diktatörü Saddam'ın hışmına uğrayarak, yüzlerce şehit vermiştir. **Altuköprü,** aynı zamanda Irak Türklüğünün kültür merkezi sayılan Kerkük'ü, başta Erbil olmak üzere, Musul ve Telafer gibi, Irak'ın kuzeyindeki diğer Türk şehirlerinde yaşayan Türkmenlerin kalplerini birbirine bağlayan gerçek mânâda bir köprüdür. Bu sebeple Kerkük Vakfı'nın ikinci yayını olan **Altunköprü** Irak Türkleri arasında kardeşlik ve sevgi bağlarını pekiştirmek gayesiyle yayın hayatına başlamış bulunmaktadır. Ayrıca, Irak Türkleriyle büyük Türk Dünyasındaki kardeşleri arasında kültürel ve edebiyat alanlarında bir köprü görevini de ifâ etmeyi hedeflemektedir.*

***Altunköprü** isminin seçilmesi, hiçbir zaman Irak Türkleri arasında bir bölgecilik anlamını da taşımaz. Irak Türklüğü bir bütün olup, bu coğrafya üzerindeki bütün Türkmen şehirleri tıpkı Kerkük gibi bizim için kutsaldır. Dergimizde, şiir ağırlıklı olmak üzere, Irak Türklerinin dil, edebiyat, folklor ve sanat ürünlerine geniş yer verilecektir. Hülasa bu dergi hepimizindir. Uzun ömürlü olması için ona destek olmak da her Türkmenin görevidir."*

Bu sayıdaki yazılar ve yazarlardan bâzıları şunlardı: Neden Altunköprü**İzzettin Kerkük,* Gençlerle Başbaşa* *Suphi Saatçi,* Mahpushane Hoyratları* *Mustafa Ayabek,* Adı Batsın Ayrılığın* *Fazıl Ahmet Bahadır,* Açık Mektup**Reşit M. Bostancı,* Kerkük İçin Hoyratlar* *Yılmaz Gürbüz,* Bir Demet Folklor* *Habib Hürmüzlü,* Gurbette Eriyen Türkmen Gençleri* *Fazıl Ahmet Bahadır,* Su**Kemal Beyatlı,* Türkmen'in Yalnızlığı**Yılmaz Tahir,* Hoyratlar* *Cavit Hasan Müftüoğlu,* Altunköprü'den* *Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Gençlik Kolları,* Bayrağım**Iikan San,* Dönmek İstiyorum* *Sadun Köprülü*

İmkânsızlıklar sebebiyle bu sayıdan sonra yayın hayatından çekilen dergilerin tamamı; İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı'nda bulunmaktadır.

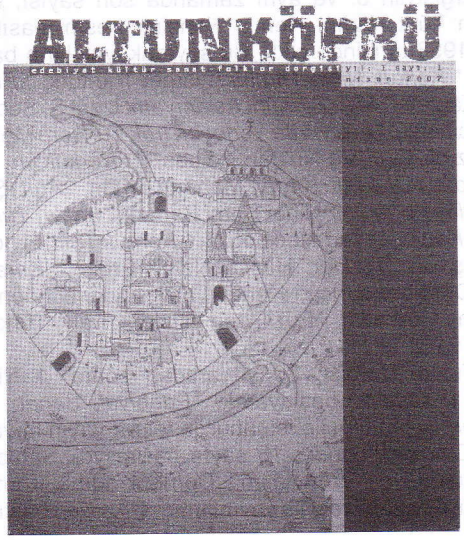

FUZÛLÎ

İstanbul'da, Şubat 1957'de Kerkük Türkleri tarafından, Fikir, Edebiyat ve Siyâset Dergisi tanıtımı ve üç ayda bir yayın programı ile yayınlandı.

20 X 28 Cm. ölçülerinde Üçüncü hamur kâğıda basılı kendinden kapaklı 20 sayfalık temiz baskılı bir dergidir. Birinci sayının kapağında Fuzûlî'nin portresi, arka kapakta 'Erbil'den bir görünüş' tanıtımı ile fotoğraf vardı. Kimlik Bilgileri: Birinci ve ikinci sayılarında derginin sâhibi: S.K. rumuzu ile Sabriye Kerkük, Yazı İşleri Müdürü: İrfan Atagün idi. 3. ve bir arada çıkan 4., 5. sayılarda sahiplik ve yazı işleri müdürlüğü İzzettin Kerkük tarafından üstlenilmiştir. *Başlarken* başlıklı, Fuzûlî imzâlı makalede:

"Muhterem okuyucularına ilk sayısını takdim edebilmenin hazzını kuvvetle hisseden mecmuamız her türlü edebî faaliyetleri yanında ve bilhassa Türk - Irak dostluk bağlarının tekâmülüne, kültür yakınlığı sahasında, yardımcı olabileceği ümidiyle çıkmaktadır. Yüzyıllar ötesine uzayan büyük Türk edebiyat ve folkloru Irak - Türklüğü arasında da kuvvetle temsil edilmiştir.

İsmini mecmuamıza vermekle şeref duyduğumuz ve yalnız İslâm âleminde değil bütün bir san'at dünyasında büyük şöhret ve kıymete sahip Fuzûlî başta olmak üzere, Mehmet Rasih'ler, Şeyh Rıza'lar, Nevres'ler, Hicrî Dedeler ye daha birçokları Irak Türklüğü'nün Türk edebiyatına ilâve ettiği kıymetlerdir.

Mecmuamız Irak Türklerinin, tarihin umumi seyri içinde ve bugün mevcut kültür faaliyetlerini tanıtmanın, Irak ve Türk Milletlerine zarurî bir hizmet olacağı kanaatindedir. Şu noktaya da samimiyetle inanmaktayız ki: Anadolu edebiyat ve folklorunun Irak Türkleri muvacehesinde ışığa çıkarılması, müşterek noktalar tesbiti cihetinden pek ziyade faydalı olacaktır. Böylece Irak Türkleri, Türk - Irak milletleri arasındaki dostluğun her geçen gün biraz daha kuvvetlenmesinde en mühim rolü oynayacaklardır. Zira bilinen bir hakikattir ki asıl dostluklar kültür yakınlıklarından doğar.

Vazifemizin zorluğunu çok çalışmağı ve yorulmayı icabettireceğini müdrikiz. Evvelâ Cenab-ı Hakk'ın yardımı, hemşehrilerimizin ve bütün okuyucularımızın alâkası ve nihayet faydalı bir iş yapabilme azmimiz, muvaffakiyet ümidimizdir. Bize daima yardımcı olacaklarına inandığımız bütün okuyucularımızı hürmetle selâmlar, Türk – İslâm edebiyatının san'at dünyasına emsalsiz hediyesi Fuzûlî'nin büyük ruhu önünde tâzimle eğiliriz." Deniliyordu.

1. sayıda yer alan yazı başlıkları ve yazarları: *Fuzuli*: Prof. Dr. Fâhir İz, *Fuzuli (Şiir)*: Süleyman Nazif, *Türkiye – Irak Kültür Münâsebetleri*: Prof. Dr. Ziyâeddin Fahri Fındıkoğlu, *Dış Türklerin Kültür Dâvâsı*: Nevzat Karagil, *Kerkük Mânileri*: Behçet Kemal Çağlar. Diğer sayılardaki yazarlar: Av. Nermin Neftçi, Enver Yakuboğlu, Tevfik Celâl, Necâti Başara.

Fuzûli Dergisi'nin 5. ve aynı zamanda son sayısı, Kapağında Kahraman Türk Kadını Hemin Nene'nin resmi basılı olarak 1 Temmuz 1958 târihinde çıktı. Bu sayıdaki yazıların başlıkları ve yazarları: * *Kerkük Niçin Türktür?*: İsmet Tümtürk. * *Fuzûlî:* Prof. Mehmet Kaplan. * *Men Bir Türk Aslanıyam:* İzzet S. Sedes. * *(Şiir):* Cevat Neciboğlu. **Anayurtta Yerleşen Irak Türkleri:* Mehmet Erbil. *Türk * Azınlıkları:* Vâ-Nû'dan iktibas. * *Kerkük'ün Yetiştirdiği Kıymetlerden / Dr. Lütfü Kırdar:* Mahmut Erhan. * *Ağıt (Şiir):* Ayhan İnal. * *Leylâya öğüdler:* Nihat Sami Banarlı. **Irak'ın Türk Şairleri / Muhiddin Kabil:* Cevad Neciboğlu. * *Kerkük (Şiir)*: Hıdır Lütfü. * *Irak'ta Yaşayan Türkler:* Haşim Nahid Erbil. * *Kara Altın:* N. Sevimli. Dergide ayrıca; Kerkük halk türkülerinden örnekler, Kerkük'ten Hoyratlar, Fuzîlî'den şiirler, Irak Türkleri'ne ait Atasözleri vardı.

Fuzuli Dergisi, 30 yıl aradan sonra, 1 Nisan 1987 târihinde, 1. sayıdan başlayarak, *Edebiyat, Sanat, Kültür ve Folklor Dergisi* tanıtımı ile İstanbul'da tekrar yayın hayatına girdi. 17 X 25 Cm. ölçülerinde, 16 sayfa hacimliydi. Sahibliğini: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği adına Kemal Beyatlı üstlenmişti. *Fuzuli* imzası ile yayınlanan, *Çıkarken* başlıklı yazıda: *"Başlıca amacımız, Fuzuli diyârına mensup olan hemşehrilerimiz arasında birlik ve dayanışma sağlanmasıdır. İkinci amacımız: Sesimizi Türk kamuoyuna duyurmaktır. Ağabeylerimiz tarafından daha önce, yine Irak Türklerinin kültür hayatına yönelik olarak yayınlanan Fuzuli adlı derginin tekrar canlandırılması fikri, hareket noktamız olmuştur."* Derginin, Nisan 1987 târihli 1. sayısında yer alan yazılardan bâzıları ve yazarları: * *Mesele Geçmeden olmuyor*: Kaytmazbeyoğlu, * *Kerkük Mutfağı*: Doç. Dr. Ziya Akkoyunlu, * *Urfa Dayı, Kerkük Yeğen*: Osman Oğuz, * *Âzeri çeşnili Kerkük Havaları*: Dr. Mâhir Nakip, * *Irak Türklerinin Dil ve Edebiyatı*: Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilâsun. * İktibaslar: *Irak Türklerine Irak Baskısı*: Coşkun Kırca. Dergide yazıları yayınlanan diğer yazarlar: Prof. Dr. Reşat Genç, Suphi Saatçi, İzzettin Kerkük, Dr. Nefi Demirci ve Prof. Dr. Şâkir Akça. Derginin 7. ve son sayısı, Aralık 1988'de yayınlandı.

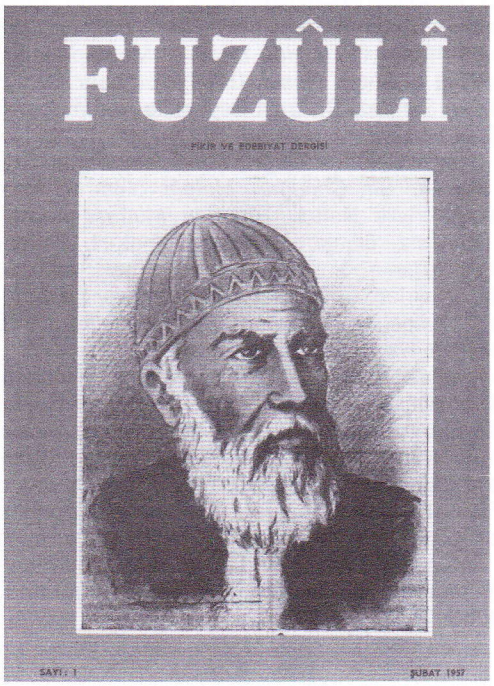

★

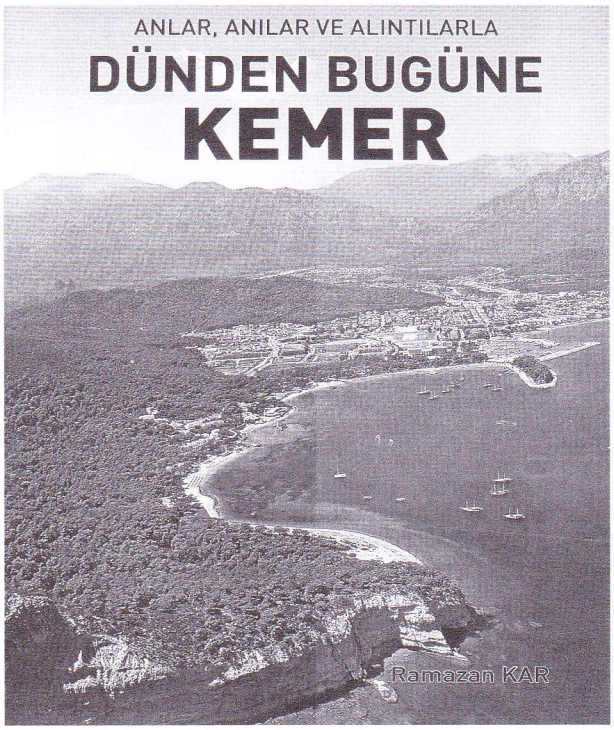

Ramazan KAR'ın - DÜNDEN BUGÜNE KEMER
Adlı kitabı yayınlanmıştır. İrtibat : 0532 342 19 11

DALLAR DA GÖVDENİN HAYAT YOLLARIDIR

Antalya ilinin en eski ilçelerinden olan Akseki, Torosların yapısına uygun engebeli ve dağlık bir görünüme sahip, tarihi İpekyolu güzergâhında kurulmuş bir ilçedir. Yeni yerleşim alanlarının ovaya doğru yapılması sebebiyle eğimli bir yamaca doğru kurulu eski kent dokusunu koruyabilmiştir.

Eski adı 'Marla' olan ilçe 1286 da kurulmuştur. Divan-ı Lügatit Türk'te geçen özbeöz Türkçe bir kelime olup, anlamı 'Yüksek Ulâmalar Diyarı' demektir. Bu isim boşuna değildir zira şimdilerde bile halkın yüzde yüzü tahsillidir. Şimdiki adı ise bağlı bulunduğu Yörük – Türkmen boyundan gelir.Daha sonra Selçuklu ve Osmanlı yönetimine geçen ilçede Roma İmparatorluğu döneminden bu yana toplulukların yaşadığı bilinir.

Sırtında Torosları taşıyan güzelim dağ köyleri ile Akseki; doğa koşullarına öncelik tanıyan ve insana dönük tüm değer yargılarını yansıtan bir mimarlık bilgisi ile kurulmuştur. Konut dokusunun belirgin özelliği, eğime paralel ve dik olarak açılmış yollar üzerinde ayrık yapı nizamında yapılmış bahçeli yapılardan oluşmaktadır. Genellikle konutlar iki katlıdır. Alt kattaki taş duvarlar 'düğmeli ev' olarak adlandırılan biçimde olur. Burada, halkın gelir kaynağını oluşturan hayvancılığa yönelik düzenlemeler bulunur. Üst katta servis ve oturma birimleri vardır. Nitelikli işçiliği ile sergilenen ahşaplar, yöresel dilde 'katran' olarak tabir edilen sedir ağacından elde edilir. Akseki, aynı zamanda 'kardelen çiçeği'nin ana yurdu olarak da bilinir.

Akseki İlçesinin kuzeyinde Akdağ ve Giden Gelmez Dağları, Taşeli Platosu'nun en engebeli, aşılması zor bölgesindedir. Göktepe, Çimi, Pişar yaylalarıyla bezenmiş belde de, Altın Mağarası, Bucakalan Mağarası ve Karadağ Mağaraları Türkiye'nin en güzel mağaraları arasındadır. Bunlardan Süleymaniye Beldesi'nin güneybatısındaki Karadağ Mağarası'nın girişi üzerinde beş satır eski Yunanca yazıt vardır. Mağaranın antik dönemde yerleşim yeri olduğu, kil deposu veya kilden çeşitli malzeme üretimi yapılan atölye olarak kullanılmış olduğu anlaşılır. (Tabanında hâlâ kil bulunur.) Belde de ayrıca Söyler Kalesi bulunur. Kale, Roma dönemine aittir.

Akseki İlçe merkezi (eski adı Marulye), eski kent dokusu kentsel sit alanı olarak belirlenmiş. Bu doku içerisinde; 49 sivil mimarlık örneği, kaymakamlık binası ve hicri 1314 yılında yapılmış olan kalem işçiliği ile bezeli Merkez Camii bulunur.

İlçenin tarihsel dokusuna baktığımızda; Antik Melas ırmağının kaynağına yakın olan dağlık bölgesinde kurulan ilçe, Pisidya sınırlarının birbirine yaklaştığı üçgen biçimindeki bölge de eskiden beri yerleşim merkeziydi. Hitit Devleti bu yörede etkinlik kurmuştur. Roma ve Yunan dönemlerinde de yörede önemli noktalarda kale ve kuleler yapılmıştır. Bademli, Cevizli, Ormana, Unulla, Gödene, Minareli, Sinan Hoca, Mahmutlu, Güzelsu köylerinde bulunan tarihi kalıntılar, yörede yaşamış olan uygarlıkları ve bu uygarlıkların niteliklerini yansıtmaktadır. Etenna (İvgal), Gotenna (Gödene), Ormana adlarında üç önemli kent devletinin varlığından söz edilebilir.

Şimdi de İlçenin antik dönemine bir göz atalım. Cevizli Beldesi'nin kuzeyindeki tepede, bir Roma tapınak mezarına ait, alınlık, patoment, istiridye nişli kemer ve arşitrav bulunmaktadır. Arşitrav blokları bezemelidir. Mezarın çevresini dolanan duvar yapısı vardır. Rolağası, Sarı Şeyh Hüseyin Efendi türbesinin yanında oluşmuş kaya düzlüğünde podyum bulunur. Akseki Antik yolu (ipek yolu); Cendeve köyü sınırları içinde taş döşeli yoldur. Nodar Han; Nodarhan koyağının (çöküntü çukuru) içerisinde bulunur. Üçlü Kemer Köprüsü; Taşlıca köyü, Yenimahalle'de Uludere üzerindedir. Üç Kemer (sivri) gözlüdür.

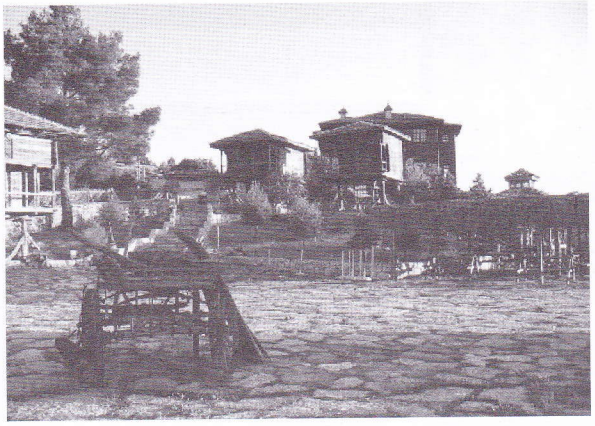

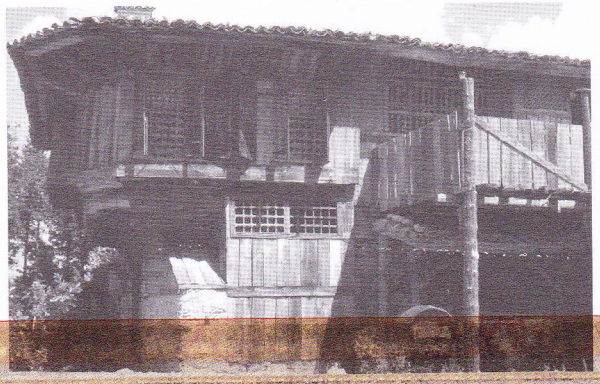

AKSEKİ EVİ